

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADĒMIJA

Pedagoģijas fakultāte

Pilna laika studijas

Studiju programma „Mūzikas skolotājs”

4. kurss

KASPARS FELDMANIS

5. – 9. klašu kora dziedātāju saskarsmes prasmju pilnveide

Bakalaura darbs

Darba autors

Vārds, uzvārds

Paraksts

Darba vadītājs

Akadēmiskais amats

Zinātniskais /
akadēmiskais
grāds

Vārds, uzvārds

Paraksts

RĪGA 2016

Anotācija

Bakalaura darba temats ir „5.-9. Klašu kora dziedātāju saskarsmes prasmju pilnveide”.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt pusaudžu saskarsmes prasmju pilnveidi pamatskolas korī.

Lai sasniegtu bakalaura darbā izvirzīto mērķi, tiek apzināta un analizēta vispārējā un mūzikas pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra par pusaudžu vecumposma iezīmēm, teorētiskās atziņas par saskarsmes prasmēm, veikta kora dalībnieku un to audzinātāju anketēšana.

Pētījumā izmantotās metodes: teorētiskās – vispārējās un mūzikas pedagoģiskās, psiholoģiskās literatūras analīze; empīriskās - anketēšana, refleksija un pedagoģiskie vērojumi.

Pētījuma rezultāti liecina, ka kora nodarbībās tiek pilnveidotas saskarsmes prasmes.

Darbs sastāv no divām daļām un četrām apakšnodaļām. Pirmās daļas pirmā apakšnodaļa veltīta saskarsmes teorētisko aspektu un pusaudžu vecumposma izpētei, otrā apakšnodaļa - mūzikas teorētisko aspektu izpētei par pusaudžu saskarsmes prasmju pilnveidi kora nodarbībās. Otrās daļas pirmajā apakšnodaļā tiek raksturota Ilģuciema vidusskolas 5. - 9. klašu kora darbība, otrajā apakšnodaļā – analizēti pedagoģiskie vērojumi un kora dalībnieku un to klases audzinātāju atbildes uz aptaujas anketas jautājumiem, apkopoti rezultāti.

Bakalaura darba apjoms ir 64 lpp. Pievienoti 23 attēli, 3 tabulas un 2 pielikumi. Izmantoti 45 literatūras avoti.

Annotation

Bachelor thesis topic is "improvement of communication for 5th to 9th grade choir singers.

Bachelor thesis aims to explore improvement of adolescent communication skills in Elementary School choir.

In order to achieve an objective of bachelor thesis is explored and analyzed general and music pedagogical and psychological literature about adolescent age group features, theoretical knowledge on communication skills, performed the choir members and their teacher questionnaires.

Methods used in research:

Theoretical - general and music pedagogy, psychology literature analysis;

Empirical - questioning, reflection and pedagogical observations.

The research results show that attendance of choir classes improves communication skills.

Thesis consists of two parts and four subdivisions.

The first paragraph of the first section is devoted to the theoretical aspects of communication and adolescent age group exploration, second section – research of music theoretical aspects on adolescent communication skills choir classes. Second paragraph of the first section characterizes choral activities in 5th to 9th grades in Ilgūciems secondary school, second section - analysis of pedagogical observations, choir members and their class teacher answers to a questionnaire, results summary.

Bachelor work consists of 64 pages, included 23 pictures, 3 tables and 2 appendices. Used 45 sources of literature.

Saturs

Ievads	5
1. Saskarsmes prasmju veidošanās teorētiskā izpēte	7
1.1. Psihologu un pedagogu atziņas par saskarsmes prasmju veidošanās likumsakarībām pusaudžu vecumposmā.....	7
1.2. Mūzikas pedagogu un psihologu atziņas par pusaudžu saskarsmes prasmju veidošanās kora nodarbībās	24
2. Pusaudžu saskarsmes prasmju veidošanās iespējas mūzikas interešu izglītības ietvaros.....	30
2.1. Iļģuciema vidusskolas 5-9 klašu kora nodarbības raksturojums.....	30
2.2. Pedagoģiskās pieredzes analīze	37
Secinājumi.....	61
Literatūra un avotu saraksts	62
Pielikumi	65

Ievads

Saskarsme ir cilvēka attīstības neatņemams elements, jo saskarsmes kvalitāte un cilvēku attiecības, kas veidojas saskarsmes procesā, būtiski ietekmē cilvēka dzīvi. Lai kādi būtu cilvēka mērķi, viņš neizbēgami nonāk kontaktā ar citiem cilvēkiem. Negatīva saskarsme spēj izraisīt spēcīgas negatīvas emocijas, aizvainot, radīt psiholoģiska rakstura barjeras.

Mūsdienās, kad pusaudži ļoti daudz laika pavada interneta tīmeklī spēlējot spēles, skatoties dažādus video materiālus vai vienkārši aplūkojot jaunumus kādā no sociālajiem portāliem, pusaudžu saskarsmes prasmes attīstās ļoti lēnām. Īpaši tas izpaužas pusaudžu vecumposmā, kā konflikti vai izolēšanās. Tāpēc viens no skolas mācību procesa uzdevumiem ir saskarsmes prasmju pilnveide. Strādājot ar pusaudžiem darba autors ir novērojis, ka pārsvarā pusaudži kontaktējoties izvēlās situācijai neatbilstošu veidu. Pusaudžu attiecībās novērojama agresivitāte, vienaldzība, pakļaušanās stiprākajam un pazemošana. Daudzi pusaudži neprot veidot attiecības ar vienaudžiem, ir nedroši un svārstīgi savā uzvedībā, līdz ar to tiek atraidīti no vienaudžu puses.

Viena no iespējām, kur pusaudži var pilnveidot saskarsmes prasmes, ir interešu izglītības kora nodarbības. Šajās nodarbībās pusaudži var pavadīt savu brīvo laiku, tikties ar vienaudžiem un citiem draugiem, kontaktēties ar viņiem klātienē.

Pētījuma objekts – mūzikas interešu izglītības nodarbības pamatskolā.

Pētījuma priekšmets - pusaudžu saskarsmes prasmju pilnveide.

Pētījuma mērķis - izpētīt pusaudžu saskarsmes prasmju pilnveidi pamatskolas korī.

Pētījuma hipotēze– pusaudžu saskarsme prasmes mūzikas interešu izglītības kora nodarbībās pilnveidosies:

1. ja kora nodarbības ir personiski aktuālas, ja pusaudžiem ir motivācija piedalīties kora nodarbībās;
2. kora nodarbības tiek balstītas uz psiholoģiskiem un pedagoģiskiem nosacījumiem.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt zinātnisko literatūru par saskarsmes prasmju veidošanos pusaudžu vecumposmā;

2. Analizēt vispārējās un mūzikas pedagogijas literatūru par interešu izglītības situāciju Latvijā;
3. Raksturot pusaudžu saskarsmes prasmju veidošanās iespējas Ilģuciema vidusskolas 5-9 klašu korī.
4. Veikt empīrisku pētījumu par saskarsmes prasmju pilnveidi pusaudžu vecumposmā.

Pētījuma teorētiskā bāze – studiju darba teorētiskās bāzes pamatā R. Baltrušītes, S. Blumbergas, L. Dubkeviča, P. S. Campbell, S. Ērliha, D. Fontana, U. Handke, I. Ķietes, G. Suhanovas, I. Milleres, D. Zariņa, I. Žukovau.c atziņas par saskarsmes prasmju veidošanos pusaudžu vecumposmā kora nodarbībās.

Pētījuma bāze – Ilģuciema vidusskola

Pētījuma metodes -

Teorētiskā – zinātniskās literatūras izpēte.

Empīriskās – aptauja, refleksija, pedagogiskie vērojumi.

Studiju darba struktūra – ievads, divas daļas, nobeigums, izmantotā literatūra, pielikumi.

1. Saskarsmes prasmju veidošanās teorētiskā izpēte

1.1. Psihologu un pedagogu atziņas par saskarsmes prasmju veidošanās likumsakarībām pusaudžu vecumposmā

Visbiežāk mēs saskarsmi saprotam ar vārdu apmaiņu, taču saskarsmes jēdziens ir daudz plašāks- cilvēks- daba; cilvēks- cilvēks; grupa-grupa. Cilvēkiem veidojot savstarpējas attiecības, veidojas attiecību sistēma, ko nodrošina trīs puses:

- Komunikatīvā - saskarsmes puse nodrošina informācijas nodošanu no cilvēka cilvēkam ar dažādu zīmju sistēmas palīdzību, valodu.
- Perceptīvā- saskarsmes puses nodrošina cilvēkam citu cilvēku izzināšanu un novērtēšanu, uztverot viņu ārējās pazīmes un salīdzinot tās ar personības iekšējo saturu un uzvedību.
- Ineraktīvā - saskarsmes puse izpaužas cilvēku kopdarbības organizācijā. Šī saskarsmes puse palīdz apvienot grupas pūles (Vorobjovs,2002).

S. Omārova uzsver, ka šie trīs saskarsmes komponenti veido veselumu, reālo kontaktu sistēmu, tie determinē cits citu, mijietekmējas un nav atdalāmi cits no cita (Omārova, 2002).

Analizējot pirmo saskarsmes pamatsastāvdaļu, A. Milts norāda, ka saskarsmes jēdzienu dažkārt cenšas aizstāt ar saziņas, komunikācijas jēdzienu, tomēr svarīgi ir saprast, ka saziņa ir viens no saskarsmes komponentiem, tās nepieciešama sastāvdaļa. Komunikācija, jeb saziņa ir sazināšanās, informācijas pārraide, domu apmaiņa, sakari, sakaru sistēma, sabiedriskās saziņas līdzekļi. Komunikācijas teorija pēta informācijas apmaiņas procesus sabiedrībā, to ietekmi uz personīgo un sabiedrisko dzīvi, bet komunikabilitāte ir cilvēku spēja nodibināt un īstenot sociālos kontaktus, lai nodrošinātu savstarpēju saprašanos (Milts, 2004).

Otrs saskarsmes komponents ir uztvere jeb percepcija. Cilvēks pasaules izzināšanai izmanto piecas maņas - redzi, dzirdi, tausti, ožu un garšu. Šīs maņas slēpj sevī milzīgas, biežiniecīgi izmantotas iespējas gan apkārtējās dzīves, gan cilvēku, gan sevis uztverei un attīstībai. Svarīga ir ne tikai mūsu maņu orgānu uztveres spēja, bet arī cilvēka raksturs, pasaules uzskats, personīgā un sociālā pieredze (Milts, 2004).

Trešais saskarsmes komponents ir mijiedarbība (interakcija), veids, kā mēs iedarbojamies cits uz citu gan personīgo, gan sociālo grupu attiecību līmenī (Milts, 2004).

Saskarsmes process ir saistīts ar divu vai vairāku cilvēku attiecību veidošanu. Šajā procesā notiek cilvēku savstarpējā apmaiņa ar informāciju, zināšanām, pieredzi, idejām, viedokļiem, jūtām un pieņēmumiem. Saskarsme var būt tieša vai netieša, tā visvairāk ir saistīta ar partneru uzvedību, viņu emocijām, attieksmi, aktivitāti, izturēšanos un darbību. Vispusīgi attīstība cilvēka personības dzīve nav iedomājama bez saskarsmes. Jau no agras bērnības saskarsme ir kā audzināšanas un pašaudzināšanas process, kurā cilvēki ietekmē viens otru (Veics, 1998).

L. Žukovs norāda, ka cilvēka personība nav iedomājama bez saskarsmes ar apkārtējo vidi. Tā vienlaicīgi ir gan šīs vides produkts, gan tās veidotājs (Žukovs, 1997).

Jau no dzimšanas brīža cilvēks nonāk saskarsmē ar citiem cilvēkiem, sākotnēji ģimenes locekļiem, radniekiem, pēc tam mācību procesā - skolā, studijās un profesionālajā darbībā. Cilvēku savstarpējās attiecības gan praktiskā, gan garīgā līmenī ir saistītas ar saskarsmi. Sabiedrībā dzīvojošs cilvēks nevar izvairīties no saskarsmes (Kupčs, 1997).

Lai cilvēks kļūtu par pilnvērtīgu sabiedrības dalībnieku, ar saskarsmes palīdzību, mēģinot atdarināt citus sabiedrības dalībniekus, cilvēks iemācās saprast sevi un līdz ar to arī citus sabiedrības dalībniekus (Kupčs, 1997).

Saskarsmē cilvēki izzina viens otru. Cilvēks kā personība, individualitāte atspoguļojas saskarsmes partneru veidotajos tēlos.

S. Omārova norāda, ka katram cilvēkam ir:

- “Vajadzība pēc cilvēciskiem sakariem, vajadzība būt elementam kādā lielākā "Mēs". Tā ir cilvēkam aktuālā piederības vajadzība;
- Vajadzība pēc pieķeršanās, simpātijām. Cilvēks grib just siltas jūtas pret kādu un vēlas, lai arī viņam citi dāvātu simpātijas. Ja tā nav, sāk rasties apātija un dzīves apnikums;
- Vajadzība pēc pašapziņas - cilvēkam nepieciešams apzināt sevi kā neatkārtojamu personību, tādu, kādas nekad nav bijis, nav un arī nebūs. Cilvēks dzīvo pēc principa "Ar citiem, lūdzu, mani nejaukt" .Ja šī vajadzība netiek apmierināta, cilvēks sāk justies kā skrūvīte, smilšu graudiņš, mehānisks robotiņš;
- Vajadzība pēc pašapliecināšanās. Psiholoģiskam komfortam cilvēkam nepieciešams just savu nozīmīgumu citiem, kaut vai

nedaudziem, savai ģimenei;

- Vajadzība pēc informācijas un vērtību orientāciju sistēmas.” (Omārova, 2002, 13)

Visas šīs vajadzības cilvēks var apmierināt tikai saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Cilvēka pašsajūtu, darba spējas un dzīvi kopumā ietekmē attiecības un to kvalitāte, kuras cilvēks veido saskarsmes procesā. Saskarsme kas noved pie konfliktiem, aizvainojumiem, negatīvām emocijām un dažādām negācijām, nepatiku ļoti būtiski traumē cilvēka psihi. Tomēr negatīva saskarsme ir vēlāmāka kā saskarsmes trūkums vispār (Omārova, 2002).

Lai ar saskarsmes palīdzību iegūtu vēlamos rezultātus, cilvēkam nepieciešams attīstīt prātu un izkopt personības komunikatīvās īpašības. Galvenās no tām ir vajadzība pēc saskarsmes ar citiem cilvēkiem un paaugstināta interese par viņiem. Precīzi uztverot cilvēka domas, vēlmes un ieceres, iespējams mazināt domstarpības, nesaskaņas, novērst pārratumus un mazināt konfliktus. Lai panāktu vēlamo rezultātu, nozīmīga saskarsmes prasme ir rast kompromisu saskarsmes procesā un to attīstīt līdz savstarpējai sapratnei, kas palīdz izveidot labvēlīgu mikroklīmatu tālāko mērķu sasniegšanai (Veics,1998).

Komunikatīvajā saskarsmes veidā ietilpst savstarpēja informācijas apmaiņa - tās nodošana. Parasti cilvēks informāciju nodod izmantojot verbālos un neverbālos līdzekļus:

- vārdus;
- skaņas;
- žestus;
- mīmiku;

Verbālā saskarsme notiek ar vārdiem un skaņām, savukārt neverbālā saskarsme notiek bez vārdiem(Veics,1998).

Arī J. Kupčs norāda, ka cilvēki izmanto divējādus saskarsmes līdzekļus:

- “Verbālos līdzekļus - vārdi, frāzes, literārā un tehniskā valoda.
- Neverbālos līdzekļus - žesti, pozas, mīmika, pantonīma, balss tonalitāte un diapazons, runas temps, dažādu ķermeņa daļu motorika, vizuālais (acu) kontakts, telpas un laika organizācijas saskarsmes procesā.” (Kupčs, 1997, 20)

Iepazīstoties ar R. Garlejas atziņas, varam secināt, ka neverbālā saskarsme dažkārt tiek dēvēta par ķermeņa valodu un tā cilvēku starpā notiek neapzināti, tātad, cilvēks saskarsmes procesā, izmantojot neverbālās saskarsmes līdzekļus komunicē patiesi, paužot nesamākslotu viedokli. Komunikācijas izpausmi neverbālā saskarsmes procesā ir gandrīz neiespējami

kontrolēt, jo tā ir pakļauta cilvēka psihes neapzinātajam līmenim, kas padara šo komunikācijas veidu par nozīmīgāko informācijas nesēju (Garleja, 2001).

Interaktīvā saskarsmes veidā ietilps ne tikai savstarpēja informācijas apmaiņa, bet arī mijiedarbība starp saskarsmes dalībniekiem. L. Žukovs norāda, ka saskarsmi var raksturot kā noteiktu kopdarbības organizēšanu, kas izpaužas savstarpējas rīcības regulācijā:

- kooperācija - virzīta uz kopdarbību, kas nav iedomājama bez savstarpējas palīdzības;
- konkurence - balstās uz individuālo aktivitāti. Tā ir motīvs cilvēka garīgo un materiālo vērtību radīšanai (Kupčs, 1997).

Lai cilvēks spētu sasniegt savus mērķus, mijiedarbība starp vairākiem cilvēkiem ir neizbēgama un tā veido sadarbību. Pretēji sadarbības formai ir konkurences forma, kas noteiktos apstākļos arī labvēlīgi ietekmē cilvēka attīstības procesu (Kupčs, 1997).

Lai sadarbība būtu iespējama, jānotiek vismaz divu cilvēku darbam uz kopīgu mērķi un šajā procesā ir jābūt saskaņotiem mērķa sasniegšanas līdzekļiem. Sadarbības procesā cilvēks pārņem sadarbības dalībnieku pieredzi un pilnveidojot esošās vai iegūstot jaunas zināšanas un prasmes pilnveido savu pašpieredzi (Špona, 2004).

Pēc profesores Irinas Maslo atziņām "Sadarbības rezultāts ir savstarpējā ietekme un savstarpējā sapratne. Savstarpējā ietekme izpaužas uzskatu, vērtējumu, pašvērtējuma pārveidošanā, attieksmju un mācīšanās - mācīšanās procesa izmaiņās. Savstarpējā izpratne izpaužas mācīšanās uzskatu, motīvu un mērķu kopdarbībā." (Maslo, 1995,8)

Lai mācītos un sasniegtu savus mērķus, cilvēkam nepieciešami citi cilvēki un sadarbība ar tiem. Ja cilvēks izvairās no saskarsmes ar citiem cilvēkiem, viņa mācīšanās un mērķu sasniegšanas iespējas ir ierobežotas. Kolektīvi mācoties, saskarsmes procesā parādās gan sadarbība, gan konkurence, būtiski ir neaizrauties ar kāda indivīda slavināšanu, lai neizjauktu grupas sadarbību un grupas biedru savstarpējo konkurenci (Fulans, 1999).

Konkurence ir sacensība, pat cīņa starp sabiedrības dalībniekiem, kā rezultātā arī tiek sekmēta cilvēka attīstība, rosināta iniciatīva, stimulēta radošā darbība, palielināta cilvēka aktivitāte, attīstīta individualitāte un veidota personība.

Veiksmīga saskarsmes procesa norisei bieži traucē elementāru ētikas normu neievērošana, kam par pamatu ir cilvēku nepietiekamā izglītība un audzinātība. Saskarsmē ar citiem cilvēkiem mazinās līdzjūtība, atklātība, sirsnība un labestība, tā vietā parādās savtīgums, vienaldzība, nesavaldība, netaktiskums un brutalitāte (Veics, 1998).

Arī A. Milts norāda, lai saskarsmes procesā sasniegtu vēlamos rezultātus, tās dalībniekiem jāievēro vairāki ar ētiku tiešā vai netiešā veidā saistīti principi - piemēram, saprotamība, iederīgums, tiesiskums, patiesums u.c. (Milts, 2004).

Cilvēka saskarsmes kvalitāte, attiecības ar citiem cilvēkiem un dzīves attīstība ir tieši pakļauta viņa prasmei sadzīvot un sadarboties ar citiem cilvēkiem, kas tieši ietekmē cilvēka attīstības iespējas sabiedrībā (Fontana 1995).

Saskarsme kā didaktikas kategorija iegūst daudzpusīgu pamatojumu - kā verbālā un neverbālā darbība tā ir pamats vērtību apmaiņai, tā ir aptverta mācību mērķī, līdzekļos, rezultātu novērtēšanā, saskarsme palīdz skolēnam vedot mācīšanās motīvus.

Skolēniem, saskarsmes procesa rezultātā ar pedagogiem pašvērtējumam vajadzētu būt optimālā līmenī. Ļoti būtiski pedagogam ir veidot skolēnos izpratini par skolēna stiprajām un vājajām pusēm, lai viņš pašattīstības ceļā varētu rediģēt vājās un pilnveidot stiprās puses (Malvesa, 2008).

Saskarsmes prasme ir viena no sociālajām prasmēm, ko apgūst komunikācijas procesā. Līdz ar to didaktika aptver šīs prasmes divējādi - kā vienu no mācību procesa mērķiem un kā didaktisko mērķu sasniegšanas līdzekli vai pat pamatu. Verbālā saskarsme ir operēšana ar simboliem (valodu), kas padara šo prasmi iespējamu. neverbālās saskarsmes līdzekļi bagātina verbālo, papildina to. Mācību procesā neverbālie signāli un informācijas apmaiņa kļūst par īpašu didaktisku līdzekli, kas nenovērš citu skolēnu uzmanību un saglabā klasē darba laikā klusumu (Žogla, 2001).

Skolēna personības veidošanos sekmē skola. Tā ir viena no mikrovidēm, kurā viņš darbojas, atrodas saskarsmē ar saviem vienaudžiem, citiem skolēniem un skolotājiem. Savstarpējā saskarsmē starp skolēnu un skolotāju skolotājam jācenšas panākt, lai skolēns justos kā līdzvērtīgs sarunas partneris. Pārrunās ar skolēnu skolotājam jācenšas atzīmēt skolēna pozitīvā rīcība, stimulēt darboties tajā interešu un spēju sfērā, kura skolniekam vislabāk padodas un kurā skolēns var gūt vislielākos panākumus. skolotāja uzmundrinājums un atbalsts ir ļoti būtisks skolēna motivātors tālākai attīstībai un pašapliecināšanai (Žukovs, 1997).

Saskarsmes prasme veidojas kompleksi un apzināti, tās attīstībai ir vajadzības apzinātas zināšanas un skaidra doma, turklāt verbālās un neverbālās saskarsmes līdzekļi, papildinot viens otru, pauž partneru savstarpējo attieksmi un attieksmi pret sarunas priekšmetu. Ļoti nozīmīgs ir

secinājums - skolēnam saskarsmes prasmes pēkšņi neparādīsies, skolu beidzot - tā ir attīstāma pašā mācību procesā(Žogla, 2001).

Skolotājs kā personība, individualitāte atklājas saskarsmē ar skolēnu, tas pats notiek arī pretējā veidā. L. Žukovs savā grāmatā min G. Keršenšteineru četras svarīgākās skolotāja personības īpašības: "

- tieksme izkopt individuālo cilvēkā; audzinātājs šīs tieksmes apmierināšanā redz savas dzīves uzdevuma augstāko papildījumu;
- spējas izkopt audzēkņa dvēseli saskaņā ar tās iekšējām izglītošanas spējām;
- tieksme strādāt ar jauno paaudzi, ar "dvēselēm, kas kā vērtību nesējas vēl nav patstāvīgas;
- griba palīdzēt individuālai dvēselei, ņemot vērā tās īpatnības, izkopt vērtības, kuru iedīgļi viņā atrodami"

Visnepieciešamākā skolotāja personības īpašība ir viņa tikumiskais raksturs, Skolēni un sabiedrība skolotāja personībā grib redzēt ideālu. Otrā ļoti svarīga prasība skolotājam - viņa profesionālā sagatavotība un sabiedriskā aktivitāte(Žukovs, 1997, 181).

Pedagoga profesionalitāte un kompetence ir ļoti būtiska, jo pedagogs ir tas, kas tieši ietekmē bērna attīstību, attieksmi un viedokļu izveidi, kas savā veidā ietekmē arī cilvēka turpmāko dzīvi. Pedagoģis ir tas, kam vajadzētu pamanīt audzēkņa noslieces, kas runā par spējām, kurām vajadzētu pievērst īpašu uzmanību, jo tādā veidā var atklāt bērna talantu un to attīstīt. Bez noteiktām spējām un noteikta to attīstības līmeņa skolēnam nevar veidoties iemaņas un prasmes. Iemaņas un prasmes raksturo skolēna darbību, spējas - personību (Kiete, Suhanova, 2001).

Pusaudžu vecumā viens no svarīgākajiem soļiem ir: iemācīties būt atbildīgam par savu rīcību. Vienlaicīgi ar ārējām, objektīvām pieaugušā izpausmēm, rodas arī pārlicība ka esi pieaudzis – pusaudža attieksme pret sevi, kā pret pieaugušu, sevis iztēlošanās kā pieaugušu cilvēku. Šī pārlicība izpaužas arī tieksmē pēc pilnīgas patstāvības, vēlmē nodalīt dažas savas dzīves sfēras no vecāku ietekmes (Porov, 1996).

Analoģiski, ja skolēns nonāk vidē, kurā labas izglītības nepieciešamība tiek noliegta, skolēns izjūt milzīgu spiedienu, kas pamudina skolu pamest. Tas, kāds ir pusaudža draugu loks, neapšaubāmi ietekmē viņa aizraušanos ar mācībām. Atbalsts un piekrišana ir stiprs stimuls

panākumu sasniegšanai. Pusaudžiem ir jācenšas savu līdzdalību iesaistīt arī citus audzēkņus mācību procesā (Koh, 1980).

Liela nozīme ir pusaudžu un pedagogu savstarpējām attiecībām. Pusaudži vēlas, lai skolotāji izturētos pret viņiem kā līdzīgs pret līdzīgu. Pedagogiem, kuriem tas izdodas, kuriem turklāt piemīt humora izjūta, pacietība, autoritāte, stingrība un taisnīguma izjūta, parasti nav problēmu saskarsmē ar pusaudžiem. Ja problēmu iedīgļi tiek savlaicīgi identificēti, tad zinoša pedagoga prioritāte ir konflikta iespēju minimizēt, nevis pieļaut tā eskalāciju. Lielākās problēmas pedagogiem rodas ar tiem pusaudžiem, kuriem ir zems pašvērtējums, kuri guvuši emocionālu traumu. Pusaudžiem rodas stress, ja:

- Vecāki grib, lai pusaudzis būtu priekšzīmīgs;
- Vecāki grib, lai pusaudzim būtu labas atzīmes;
- Vecāki grib, lai pusaudzis izceltos citu vidū;
- Citi par viņu smejas;
- Viņu cenšas pierunāt darīt sliktu;
- Zaudē draugu;
- Vecāki savā starpā ķīļdojas;
- Pedagogs pārvērtē (nenovērtē) audzēkņa spējas (Kons, 1980).

No piektās līdz devītajai klasei mācās 11 līdz 15 gadīgi bērni. Šo vecumposmu psiholoģijā sauc par pusaudžu vecumposmu. Savukārt ārzemju psiholoģijas zinātnieku darbos šo vecumposmu sauc arī par agrīnās jaunības periodu, kurā ietilpst gan pusaudžu vecumposms, gan agrīnās jaunības posms, kas ir līdz 17 gadiem (Svence 1999).

Bērna attīstībā pāreja uz pusaudža vecumu skar ne tikai viņa fizioloģiskās izmaiņas, bet arī attiecības, kādas veidojas ar vienaudžiem (Blumberga, 2002).

Augšanas kulminācija individuāli ir stipri atšķirīga, bet vidēji pusaudžu periods ilgst no 11 līdz 15 gadiem. Pusaudža vecumposmā notiek intensīva attīstība, notiek lielais augšanas lēciens - meitenēm vecumā ap 10-13 gadiem, zēniem vecumā ap 12 līdz 16 gadiem (Svence, 1999). Toties R. Geske uzskata ka meitenēm augšanas lēciens sākas 8-10 gadu vecumā, zēniem šis periods notiek no 12 līdz 14 gadu vecumam (Geske, 2005).

Savukārt V. Zelmenis norāda, ka pusaudžu vecumposms dalās divās apakšgrupās:

- jaunākie pusaudži - 11 - 13, 14 gadus veci;
- vecākie pusaudži - 13,14 - 14, 15 gadus veci.

Robežu starp iepriekš minētajām apakšgrupām nosaka pubertātes iestāšanās. Tā pat V. Zelmenis norāda, ka meitenēm pubertāte iestājas ātrāk kā zēniem (Zelmenis, 2000).

Pats būtiskākais, kas notiek pusaudžu vecumposmā ir pāreja no bērnības uz jauniešu periodu. Šis periods ir būtisks ar bērna identitātes un pašvērtējuma nostiprināšanos, bērna pubertāti un sociālo attīstību. Tieši šajā periodā izveidojas bērna personības pamatiezīmes un kvalitātes, atklājas iepriekš izveidojušās ietekmes emocionālajā, kognitīvajā un sociālajā sfērā. Jo lielākas kļūdas ir bijušas pieļautas iepriekšējos attīstības periodos, jo tās stiprāk izpaužas šajā periodā (Svence, 1999).

Pusaudžu perioda beigās ideālajā variantā cilvēkam būtu beidzot jāatrod sava patiesā identitāte un sociālā loma. Ja pusaudžu periodā cilvēks vēl neatrod savu patieso identitāti, veidojas "lomu sajukums", viņš turpina to meklēt pieaugušo periodā. Ja identitāte netiek atrasta, veidojas neirozes pazīmes, depresija vai agresivitāte, infantilisms vai frustrācija (Svence, 1999).

Dzimumhormonu pastiprināta ieplūšana asinīs var izraisīt dažādas reakcijas, krasas garastāvokļa maiņas, histērija vai pat depresija. Pusaudžiem var novērot smieklu lēkmes un asaru „plūdus”, jo dzimumhormonu pastiprināta ieplūšana asinīs var izraisīt dažādas reakcijas, arī krasas garastāvokļa maiņas, histērijas vai pat depresiju. Šajā vecumā notiek dzimuma nobriešana un beidzas ar dzimumgatavību perioda iestāšanos. Lai samazinātu nemieru un trauksmainības līmeni psihē un ierobežotu iespēju hormonu vētrām izpausties veselībai un sabiedrībai kaitīgos veidos, iesaka veicināt dažādas pusaudžu fiziskās nodarbības, savādāk pusaudzis šo nemieru neapzināti dodas kaut kur samazināt - vai nu uz diskotēkām, vai uz riskantiem pasākumiem. Hormonu līmenim asinīs samazinoties, pusaudža uzvedībā var novērot pretējas reakcijas - apātiskumu, nospiešu garastāvokli, pusaudzis var stundām sēdēt un skatīties vienā punktā vai klausīties "sirdi plosošu" mūziku, nesarunāties u. tml. (Svence, 1999)..

Pusaudžiem veidojas pieauguša cilvēka izjūta, rodas jauna „Es” identitāte - „Es kā pieaugušais”. Taču pusaudzis joprojām nav neatkarīgs, viņš nevar eksistēt bez pieaugušo aprūpes. Tāpēc pusaudža sociālais statuss maz atšķiras no bērna statusa; tas rada pretrunas, izraisa konfliktus. Jāņem vērā, ka šajā vecumposmā diezgan bieži vērojama sociālā, psiholoģiskā un morālā brieduma atpalcība no fiziskās attīstības tempa, dažreiz – pat sociālais infantilisms. Pusaudzim raksturīgs augsts pretenziju līmenis. Viņš vairs nav bērns, bet lielākoties neprot vēl būt pieaudzis. Tāpēc aktuāla ir vajadzība apliecināties) (Puškarevs, 2001).

Pusaudžu vecumposmam ir raksturīga autoritāšu maiņa, konformisms, morālais relatīvisms, emancipācija, opozīcija, kritika, pašapliecināšanās, sensitīvatē, pašcieņa, pretenziju līmeņa paaugstināšanās, infantilisms, emocionālās kompensācijas reakcijas, rakstura akcentuācija, kas nenoliedzami ietekmē saskarsmju prasmju veidošanos (Svence,1999).

I. Puškareva norādītās pusaudža vecumam raksturīgās iezīmes saskarsmes prasmju veidošanos var gan sekmēt, gan bremsēt:

- Vēlēšanās būt patstāvīgam un neatkarīgam;
- Vajadzība pēc vienaudžu draudzības;
- Attālināšanās no ģimenes;
- Emocionalitāte un nesavaldība;
- Konflikti ar pieaugušajiem;
- Satraukums par savu izskatu un trūkumiem (īstiem un šķietamiem);
- Pašapliecināšanās meklējumi;
- Riska pilna uzvedība (Puškarevs, 2001).

Ļoti būtiski pusaudžu pašvērtējumu ietekmē fizioloģisko procesu izmaiņas, pusaudzis sāk pievērst ar vien lielāku uzmanību savām ķermeņa izmaiņām, kas izraisa pusaudzī vainu pozitīvas, vai negatīvas emocijas (Svence, 1999).

Pusaudža perioda sākumā pārsvarā valda apjukums, kautrība un nedrošība par sevi, vēlāk arvien vairāk veidojas pārlicība "*es kā pieaugušais*", kas nozīmē, ka pusaudzis vēlas būt pieaudzis, vēlas pats izlemt ko un kā darīt, lai būtu līdzvērtīgs pieaugušajiem un tie viņu neuztvertu kā bērnu. Pusaudži ar savām darbībām un izturēšanos liek pieaugušajiem saprast, ka nevēlas tikt kontrolēti. Ja pusaudzis pamana ierobežojumus, viņā veidojas pretreakcija un viņš nostājas pret pieaugušo. Neapmierinātība bieži vien izpaužas ārējā izskatā, ģērbšanās manierē, frizūrā, kosmētikas pārspīlētā lietošanā u.c. (Svence, 1999).

Arī V. Zelmenis norāda, ka pusaudžiem ir raksturīga vēlēšanās līdzināties pieaugušajiem, nespēdami tos kritiski novērtēt, pusaudži bieži aizgūst pieaugušo negatīvās īpašības, piemēram, smēķē, lieto alkoholu u.tml. Šīs jaunās darbības liek viņam izcelties vienaudžu vidū, gadījumā, ja autoritāte nav pieaugušais, šādā veidā pusaudzis gūst atzinību vienaudžu vidū(Zelmenis, 2000).

Pusaudžu vecumā mainās autoritātes — no pieaugušā kā etalona, kā autoritātes līdz vienaudžiem kā etalonam un autoritātēm. Jo mazāka ir pieaugušo autoritāte pusaudža acīs, jo lielāka iespēja, ka tieši vienaudži kļūs par atbalstu, par uzvedības, morāles un ētikas etaloniem,

kurus atdarināt un ar kuriem rēķināties vispirms. Tātad, pusaudži saskarsmē var vadīties pēc vienaudžu grupas, nevis pieaugušo vadlīnijām, kas ir saistītas ar morāles normām un dažādiem noteikumiem, kas ierobežo pusaudža darbību. Pusaudža vēlme kļūt pieaugušam bieži ir par pamatu neveiksmīgai komunikācijai ar pieaugušo, jo pusaudzis vēlas komunicēt kā pieaugušais, bet vēl to nemāk. Ļoti būtiski ir pieaugušo izpratne, atbalsts un respekts par šīm pārmaiņām pusaudžos, dodot iespēju pusaudzim pierādīt, ka viņš var būt patstāvīgs, lemt spējīgs (Svence, 1999).

Skolēni ir dažādi, auguši dažādās ģimenēs un katram ir savādāka saskarsmes pieredze, kas izpaužas gan pozitīvos, nav negatīvos veidos piesaistīt pieaugušo uzmanību. Dažreiz atliek pabrīnīties kā pusaudzis vispār atnācis līdz skolai. Tāpēc skolotāja uzmanība un taktiskums var palīdzēt nebaidīties no pārmaiņām, kas notiek ar viņiem (Handke, 1997).

Skola galveno kārt kļūst par pusaudžu draugu un domubiedru satikšanās vietu, mainās attieksme un viedoklis pret mācībām, kas tiek pakārtots vienaudžu grupai. Meitenes salīdzinājumā ar zēniem ir atvērtākas draudzībai un jauniem kontaktiem, bieži vien izvēlas kontaktēties ar gados vecākiem zēniem (Svence, 1999).

Pusaudži, lielākoties, nodarbina rūpes par savstarpējām attiecībām ar grupas vienaudžiem. Sociālā brieduma pakāpe vēl ir zema, pusaudzis pieaugušā stāvokli sabiedrībā vēl nav ieņēmis (Jurgena, 2002).

Meklējot savu "ES" un sociālo lomu, pusaudži it kā uzdod jautājumus, kas es esmu un kāpēc es esmu, par es vēlos kļūt nākotnē, kur mācīties tālāk, kādu profesiju izvēlēties. Pusaudžu periodā pieaug sava nozīmīguma apziņa. Neskaidrība par sevi un savu vietu dzīvē vēl vairāk pastiprina nemieru. Lai pusaudzis vieglāk pārdzīvotu šīs neskaidrības ap sevi, vecākiem un skolotājiem būtu taktiski jāvirza pusaudži uz kādu iespēju pašapliecināties. Ļoti veiksmīgas pašapliecināšanās iespējas parādās dažādās ārpuskolas nodarbībās, piemēram, interešu izglītības nodarbībās, mūzikas skolās, sporta zālēs, krāšanas vai kolekcionēšanas pulciņos u. tml. Šajās vietās pusaudzis var satikties ar saviem domubiedriem, ar saviem vienaudžiem (Svence, 1999).

Nodarbošanās ar mūziku pusaudžu vecumposmā ir ļoti nozīmīga, orientēšanās mūzikā, zināšanas par mūzikas interpretāciju ir visvērtīgākais šajā vecumposmā. Bieži kāds mūzikas stils, vai grupa ieņem ļoti augstu vietu pusaudžu dzīvē. Bieži var novērot kā pusaudži aizgūst kāda sava elka žestus, tērpus, valodas izteiksmes līdzekļus un bija gatavi uz visu, ja parādās iespēja tikt ar savu elku kādā koncertā. Mūzikas mācību procesā svarīgākais faktors ir identifikācija,

sasaiste ar kādu mūzikas priekšstatu, izpildītājmākslinieku vai komponistu, kas var radīt pusaudzī interesi par mūziku vispār. Skolotājs var radīt patīkamas asociācijas ar pozitīviem muzikālajiem tēliem, ar kuriem pusaudzis varētu vēlēties sevi identificēt. Gadījumos, kad mūzikas skolotāja un skolēna uzskati krasi atšķiras, skolotājam nebūtu jākritizē pusaudža izvēle. Kritizēšana pastiprina trauksmes izjūtu un traucē veidot pozitīvu saskarsmi (Gembris, 2002).

Identificēšanās saistīta arī ar izteikto pusaudžu vajadzību pašapliecināties. Jo mazāk bērns ir guvis no apkārtējiem sava nozīmīguma apstiprinājumu iepriekš, jo uzkrītošāk viņš var prasīt sava nozīmīguma apstiprinājumu pusaudžu vecumā. Šajā vecumā sakāpinātā pašapziņa bieži var radīt konfliktus ar apkārtējiem, ar skolotājiem un vecākiem, sevišķi, ja pieaugušie izmanto galvenokārt autoritāras saskarsmes formas (Svence, 1999).

S. Ērliha atzīmē, ka katram cilvēkam ir vismaz piecas sociālās vajadzības un, tikai tās apmierinot, cilvēks var pilnvērtīgi dzīvot. Šīs vajadzības visspilgtāk izpaužas pusaudžu vecumposmā:

- vajadzība pēc cilvēciskiem sakariem, vajadzība būt elementam kādā lielākā „Mēs” - tā ir aktuāla cilvēka piederības vajadzība,
- vajadzība pēc pieķeršanās, simpātijām- cilvēks grib just siltas jūtas pret kādu un vēlas, lai arī viņam citi dāvātu simpātijas, ja tā nav, sāk rasties apātija, līdz pat dzīves apnikumam,
- vajadzība pēc pašapziņas - cilvēkam ir nepieciešams apzināt sevi kā neatkārtojamu personību, tādu, kādas nekad nav bijis, nav un arī nebūs,
- vajadzība pēc pašapliecināšanās- psiholoģiskam komfortam cilvēkam nepieciešams just savu nozīmīgumu citiem, kaut vai nedaudziem, piemēram, savai ģimenei (Ērliha, 2006).

Visas šīs vajadzības pusaudzis var apmierināt tikai saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Savukārt, saskarsmes kvalitāte un attiecības, kas veidojas saskarsmes procesā būtiski ietekmē cilvēku dzīvi, pašsajūtu un darba spējas. Konflikta deformēta saskarsme traumē cilvēka psihi, izsauc spēcīgas negatīvas emocijas, aizvaino, cērt grūti dzīstošas brūces cilvēku dvēselēs (Ērliha, 2006).

Pusaudzim ir jāpalīdz kļūt pieaugušam, tāpēc pieaugušajiem, īpaši vecākiem un pedagogiem, jāizprot šī vecumposma īpatnības un pretrunas un jābūt pret pusaudzi tolerantiem. Vecākiem, respektējot pusaudža pastāvības alkas, jārada ģimenē apstākļi, lai saglabātos ar

pusaudzi kontakts kā savstarpēja uzticēšanās un atbildība, jārada pusaudzīm iespējas veselīgai fiziskai, psihiskai un sociālai attīstībai ģimenē, skolā, ārpus skolas, jārada iespējas zināšanu apguvei, tajā skaitā - par savu attīstību un nobriešanu, jādod iespējas iegūt dzīvē nepieciešamās prasmes, jādod iespējas sevi apliecināt, celt savu pašcieņu, iespējas uzņemties atbildību, izvirzīt mērķus un tos īstenot (Puškarevs, 2001).

Pusaudžiem ir novērots paaugstināts pašvērtējums, ko var uzskatīt par kompensācijas reakciju un arī par zināma veida infantilismu, jo pusaudzis tomēr vēl ir bērns. Tālāk par konkrēto momentu neredz vai negrib redzēt to, kas ir traumējoši psihiskajai labsajūtai. Kad pusaudzīm ilgstoši neveicas kādā mācību priekšmetā, draudzībā, sportā, viņš neapzināti tieksies atrast kādu citu jomu, kur viņam ir iespējas pašapliecināties. Lai sekmīgi strādātu un izdzīvotu, cilvēkam ir nepieciešams pozitīvs emocionālais stāvoklis ja ne visu laiku, tad vismaz reizēm. Ja cilvēkam nav iespēju pašapliecināties, izjust savu nozīmīgumu, neveidojas motivācija darboties tālāk, rodas vajadzība meklēt kādu citu jomu, kur pašapliecināties - kompensēt neveiksmes (Svence, 1999).

G. Svence arī norāda, ka pusaudzis vispirms pārdzīvo neveiksmes mācībās. Labākajā gadījumā pusaudzis cenšas uzlabot vai kompensēt neveiksmes mācībās ar sasniegumiem sportā, mūzikā, mākslā. Sliktākajā gadījumā - neapmeklē tās mācību stundas, kur viņš negūst sekmes, tad sāk neapmeklēt skolu vispār. dažādi ierobežojumi no vecāku puses vēl vairāk pastiprina pusaudžu negatīvismu, taču ir gadījumi, kad pieaugušo stingrība palīdz pusaudzīm tikt galā ar nesekmību un neattaisnotiem skolas kavējumiem. To pusaudzis novērtē tikai vēlāk un pasaka paldies (Svence, 1999).

Problēmas pusaudžiem ir bijušas gan pagātnē, gan arī tagad, kā arī šīs problēmas nav tikai Latvijā, bet ir arī citās valstīs. U. Handke norāda, ka skolēni noteikti ir citādāki nekā pats skolotājs ir bijis šajā vecumā, kā arī pusaudži ir savādāki, kādus skolotājs gribētu tos redzēt. Galvenais ir skolotājam to saprast un atzīt. Pusaudži runā savādāk, ir citas vērtības un intereses, citas saskarsmes formas, apģērbs, pārņem to, ko rāda televīzija, publicē prese. Handke uzskata, ka pieaugušajam vajag sevi atbrīvot no dogmām un pieņemt pusaudžus tādus, kādi viņi šobrīd ir, palīdzēt attīstīties un dzīvē ko sasniegt (Handke, 1997).

Daudz kritizētie, kauninātie un rātie pusaudži izceļas ar izaicinošu uzvedību, ko arī var uzskatīt par kompensācijas reakcijām. Ja tas notiek klasē, pusaudža mērķis ir pievērst klasesbiedru vai skolotāja uzmanību, tādējādi kompensējot savas niecīgas iespējas apliecināties

citur. Ja skolotāji uz pusaudžu uzmanības apliecinājumiem sāk pārāk eksplozīvi reaģēt, konflikts tikai padziļinās, nevis atrisinās. Pusaudzis saņem tieši to, ko vēlējas, un nākamajā reizē izmantos tās pašas metodes, lai pievērstu pārējo uzmanību un pašapliecinātos, vai arī sāks izvairīties no tādiem pieaugušajiem, kas viņu nemitīgi kritizē (Svence, 1999).

Psihologi akcentē arī to, ka pusaudži, ārēji noliedzot kontroli, tomēr bez kontroles un ierobežojumiem nevar dzīvot. Vēlāk bērni pieaugušo pieļāvību, visatļautību var pārnest kā vienaldzību. Pusaudžiem ir vajadzīgi noteikumi, "spēles noteikumi", lai arī kā viņi pretotos. Taču psihologi iesaka: lai saskarsme nepārvērstos nemitīgos konfliktos, ierobežojošie noteikumi un to nepieciešamība ir jāpārrunā kopā ar pusaudžiem, tātad jāiesaista paši bērni to jautājumu apspriešanā, kuri viņus skar. Ja pusaudzis ģimenē nejūt nekādus ierobežojumus, var iet, kur grib un kad grib, viņam var mazināties drošības izjūta un viņš var to meklēt citur - agrīnos dzimumsakaros, iesaistoties kādos grupējumos, izdomāta elka kopēšanā, pārspīlētā "fanošanā" par mūziku u. tml. (Svence, 1999).

Pusaudži tiek saukti arī par "morālajiem relativistiem". Sākumskolā bērni bija "morālie reālisti", kuri pieaugušo dotās normas uzskatīja par "patiesībām pēdējā instancē", bet pusaudžu periodā vecās patiesības sāk šķīst butaforiskas, relatīvas. Pusaudža kļūšana par morālo relativistu veicina arī pārmaiņas intelektuālajā jomā - pusaudži sāk izprast dažādus viedokļus un redzes leņķus. Pusaudzis nepieņems kādas patiesības un likumus tikai tāpēc, ka "tā vajag". Lai pusaudzis brīvprātīgi pakļautos kādām normām, jābūt motivācijai, kāpēc viņš pakļaujas. Pusaudžu vecumā turpina formēties cilvēka personisko vērtību sistēmas, cilvēks meklē un atrod vai arī neatrod savu identitāti, apzināti vai neapzināti sevi salīdzina ar citiem, ar dažādām sociālajām lomām (Svence, 1999).

Attiecībās ar skolotājiem, pusaudži vēlas, lai skolotāji izturētos pret viņiem "kā līdzīgs pret līdzīgu". Skolotājiem, kuriem tas izdodas, kuriem vēl piemīt humora izjūta, pacietība, autoritāte, stingrība un taisnīguma izjūta, parasti nav problēmu saskarsmē ar pusaudžiem, ja tās arī parādās, tad viņi prot konfliktu nevis padziļināt, bet samazināt (Svence, 1999). Attiecinot šo pusaudžu raksturojumu uz saskarsmi, var secināt, ka vēlreiz apstiprinās, ka pusaudzis meklē kādu sev līdzīgu, ar līdzīgiem uzskatiem, kas spētu ar viņu kontaktēties, saprast.

Pusaudžu vecumā notiek visspilgtākā audzināšanas defektu izpausme viņu ierobežotās patstāvības dēļ. Relatīvi sašaurinās viņu darbības un saskarsmes sfēras. Lielākoties tas ir saistīts

ar vecāku tiešo ietekmi, jo pusaudžiem sava iekšējā sistēma veidojas tikai pakāpeniski (Baltušīte, 2006).

Baltušīte uzsver, ka šie defekti ietekmē vispirms pusaudžu emocionālo sfēru. Tādu pusaudžu uzvedība ir impulsīva, neloģiska, viņi bieži nav iekšēji pārliecināti par sevi, bet tas savukārt veicina pārliecības trūkumu uzvedībā vai apkārtējiem nesaprotamu agresivitāti, cietsirdību, sīkumainu prasīgumu. Tas izpaužas arī mācībās, ir pamatā pedagoģiskai ielaistībai un zemiem mācību sasniegumiem. To ietekmē ne tikai emocionālās sfēras nabadzība, bet arī pozitīvās motivācijas trūkums, fiziskais stāvoklis, neprasme mācīties (Baltušīte, 2006).

Baltušīte norāda, ka ar šo parādību ir cieši saistīta psihogēnās dezadaptācijas problēma. Psihogēnās dezadaptācijas gadījumu skaits pusaudžu vecumā pieaug salīdzinājumā ar jaunākiem skolēniem. To skaidro ar psihes savdabīgu attīstību (Baltušīte, 2006).

R. Baltušīte skaidro, ka jaunāko pusaudžu psihogēnā dezadaptācija visbiežāk ir saistīta ar kontaktu traucējumiem ar viņiem nozīmīgiem cilvēkiem. Visbiežāk tie ir kontaktu traucējumi ar vienaudžiem. Šī saskarsme ir dažādu pārdzīvojumu avots. Negatīvos pārdzīvojumus var kompensēt pozitīvie pārdzīvojumi. Tāpēc konflikti ar klasesbiedriem var neveicināt dezadaptāciju, ja pusaudzis kompensē šos savus zaudējumus saskarsmē ar skolotājiem un vecākiem, kuri viņu respektē. Dezadaptācijas problēma var būt aktuāla, ja pusaudzim nav kompensējošās saskarsmes sfēras. No otras puses, saskarsme ar vienaudžiem kompensē saskarsmes traucējumus ģimenē ar vecākiem (Baltušīte, 2006).

Lai izvairītos no dezadaptācijas, nepieciešams izvēlēties audzināšanas metodes un atsevišķus paņēmienus:

- balstīties uz skolēna pozitīvām īpašībām un īpatnībām;
- izturēties pret skolēnu ar cieņu.

Nevienai no audzināšanas ietekmēm nevajadzētu pazemot skolēna pašcieņu. Uzslavām un sodiem jābūt argumentētiem, lai tos izprastu un pieņemtu ne tikai tie skolēni, uz kuriem tas attiecas, bet arī visa klase, jo pusaudži ļoti sāpīgi reaģē uz piezīmēm klases biedru priekšā. Pozitīvu saskarsmes prasmju veidošanas procesā šīs atziņas ir īpaši svarīgas, kā saskarsmē „skolotājs - skolēns”, tā arī „skolēns - skolēns”. Ne tikai pašam skolotāja būtu jāievēro likums - „nepazemot cita cilvēka pašcieņu”, bet arī pusaudžiem jā māca to ievērot saskarsmē vienam ar otru (Baltušīte, 2006).

Ņemot vērā, ka mūsdienu sabiedrība ir multikulturāla, arī skolotājam vajadzētu ņemt vērā, ka, ja klasē mācās skolēns, kurš ir kādas citas tautības pārstāvis, skolotājam vajadzētu ņemt vērā sociālo aspektu, ka bieži vien citādākie netiek „ielaisti” sociālajā vidē. P. Šats atzīmē šo problēmu, kas mūsdienās ir aktuāla daudzās valstīs. Viņu kultūru varbūt ievēro, bet nerespektē. Šis ir viens no iemesliem, kādēļ rodas nesaprašanās pusaudžu starpā, jo pusaudži vēlas atrasties blakus sev līdzīgajiem. Tādēļ skolotājam vajadzētu rosināt skolēnus uz kopīgu sadarbību, lai saliedētu cilvēkus no dažādām izcelsmes zemēm. Šats uzsver, ka tieši kopīga muzicēšana kļiedē aizspriedumus pret svešautiešiem, jo mūzikas valoda ir saprotama un vieglāk uztverama, labāk atpazīstama, un mūzika ir internacionāla (P. W. Schatt, 2007).

R. Garleja aicina pievērst uzmanību tādai saskarsmes procesa izpausmei kā saskarsmes barjera. „Saskarsmes barjera ir psiholoģisks šķērslis, apstākļi, kas kavē komunikēšanās procesu, informācijas apmaiņas un vērtēšanas darbību, pazemina saskarsmes efektivitāti.”(Garleja, 2001, 79)

Negatīvas emocijas rada noturīgu saskarsmes barjeru, ja tās ir dziļas, pamatotas ciešanas, naidis, riebums, nicinājums, bailes, kauns u.c. Saskarsmes barjeras veidojas, arī ierobežojot personības rīcības brīvību, darbības izvēles iespējas. Ja personība ir spiesta pārkāpt savas morāles normas, dot savai rīcībai negatīvu morālo vērtējumu, tad pazeminās pašcieņa, rodas vainas apziņa un saskarsmē veidojas barjeras, var iestāties pat saskarsmes procesa pārtraukšana.

Raksturīgākās cita cilvēka uztveres kļūdas saskarsmē:

- Neprasme apvienot verbālo un neverbālo informāciju;
- Uztver cilvēku kā patstāvīgu, nemainīgu;
- Spēcīgāk uztver beigu informāciju nekā sākotnējo informāciju;
- Emocionālais noskaņojums;
- „Hallo” efekts, īpaši akcentējot kādu informācijas daļu;
- Virspusēja, sasteigta informācijas analīze;
- Nepietiekama informētība par komunikācijas partneri (Garleja, 2001).

S. Marsone savā zinātniskajā rakstā „Sociālās audzināšanas problēmas skolā” norāda, ka daudzi zinātnieki uzskata, ka sociālais instinkts cilvēkam ir iedzimts, un uzsver, ka skolā tas īpaši izpaužas tieksmē grupēties. To skolotājs var mērķtiecīgi izmantot, lai veicinātu noteikta rakstura iezīmju, piemēram, gribas izkropšanu. Tādējādi tiek veicināta attieksme pret pienākumu, un, visbūtiskākais, morāla atbildība pret līdzbiedriem. Tieši morālā līdzatbildība par kolektīvu ir

viens no visspēcīgākajiem sociālās audzināšanas faktoriem pozitīvi tendētu raksturu attīstīšanā (Marsone, 2002). Šo viedokli papildina A. Dauges uzskats, ka jaunatnei ir raksturīgi būt „sociāli noskaņotai”, proti, tiekties pēc kopdarbības. Turklāt šo sociālo tieksmju būtība nav sabiedriskie aizspriedumi, bet personīgās simpātijas un draudzības jūtas. A. Dauge pauž pārliecību, ka tas ir vislabākais pamats, lai vingrinoties kopīgu uzdevumu veikšanā, pierastu pie kolektīvas atbildības, mācītos respektēt kopīgus likumus (Dauge, 1928). S. Marsone uzsver, ka autori ir vienoti uzskatā, ka sociālā audzināšana nevar būt tikai teorētiska, jo dzīvot sabiedrībā ir jāmācās darbībā (Marsone, 2002). Tāpat ir ar saskarsmes prasmēm. Tās nevar apgūt tikai teorētiski, tās jāmācās darbībā.

Arī S. Blumberga zinātniskajā rakstā uzdod jautājumu: ”Kāpēc vieni pusaudži apmierina savas vajadzības sociāli pieņemamā veidā, bet citi - asociālā veidā?”, pusaudžu asociālā uzvedība sagādā grūtības gan vecākiem, gan skolotājiem (Blumberga, 2002).

Bērna attīstībā pāreja uz pusaudža vecumu skar ne tikai viņa fizioloģiskās izmaiņas, bet arī attiecības, kādas veidojas ar vienaudžiem, pieaugušajiem, ietekmē arī izmaiņas procesa attīstības līmeni, intelektu un dotības (Blumberga, 2002).

S. Blumberga izceļ daudzu psihologu viedokli, ka pusaudžu vecums ir ļoti atbildīgs vecums, jo veidojas tikumības pamats, formējas sociālās nostādnes, attieksme pret sevi, cilvēkiem, sabiedrību. Šajā vecuma nostabilizējas rakstura iezīmes un starppersonu uzvedības pamatformas. Šī perioda galvenā motivācija ir saistīta ar aktīvu virzību uz pašrealizāciju, pašizziņu, pašizpaušanos, pašpilnveidošanos. Tātad šī perioda nozīme ir saistāma ar bērna pubertātes attīstību un sociālo attīstību, identitātes vai pašvērtējuma nostiprināšanos vai meklēšanu. Šajā periodā atklājas visas iepriekšējos periodos izveidojušās ietekmes emocionālajā, kognitīvajā sociālajā sfērā. Jo lielākas kļūdas ir pieļautas iepriekšējās attīstības posmos, jo tās stiprāk izpaužas pusaudža periodā. Lielākā vai mazākā mērā pusaudzīm piemīt negatīvisms, opozīcija, nepakļaušanās (Blumberga, 2002).

Pusaudzi ietekmē masu informāciju līdzekļi, kultūrvide, kurā viņš aug, starpnacionālie un vietējie līderi, kā arī notikumi pasaulē. Pusaudzis zināmā mērā ir sabiedrības un apkārtējo dzīves apstākļu produkts. Sociālās ietekmes uz pusaudzi var skatīt kā sistēmas, kurās viņš iekļaujas, pusaudzis ir šo sistēmu centrā.

Pusaudži pieņem vecāku normas, vērtības, uzskatus tajās sfērās, kur ir pietiekami noturīgi, tiem ir ilgstošas sekas, bet orientējas uz vienaudžiem tajā, kas ir mainīgs, mainīgas

normas, modeļi, kuri tieši ietekmē ikdienas dzīvi. Pusaudžu vecums ir jūtīgs saskarsmes līdzekļu attīstībā. Saskarsmes līdzekļi - verbālas un neverbālas komunikācijas prasmes un iemaņas, kas nodrošina kontaktu ar partneri vai cilvēku grupu, nosaka citu cilvēku sapratnes procesu un līmeni, pašatklāsmi un labpatiku no saskarsmes. Tāpēc jo svarīga ir empātijas attīstīšana bērnos (Blumberga, 2002).

I. Jurgena pasvītro, ka ir lietderīgi iemācīt skolēniem palīdzēt pašiem sev un rosināt viņus savstarpējai palīdzībai, jo tieši vienaudžu grupās, apgūstot sociālo attiecību pieredzi un sociālās vērtības, notiek personības attīstība un sociālās kompetences veidošanās (Jurgena, 2002).

Ja pusaudžu grupa nevar iegūt statusu uz veiksmi orientētā sabiedrībā sociāli pieņemamā veidā, tad par līdzekļiem statusa iegūšanā un atzīšanā kļūst zagšana, izspiešana, fiziska vardarbība, narkotikas, novirzes seksuālā uzvedībā, vandālisms un citas asociālas izpausmes. Vienaudžu kolektīvs ieņem ģimenes vietu un kļūst par pusaudža pamatreferento grupu. Šāds brīvā laika pavadīšanas modelis saglabājas arī vēlākajā vecumā (vienaudžiem ar zemu sociālekonomisko statusu) - tieksme meklēt draugus ārpus ģimenes (Blumberga, 2002).

Kad pusaudži tad izjūt saskarsmes kontaktu nepietiekamību ar pieaugušajiem, viņi griežas pie vienaudžiem pēc aizsardzības, savstarpējas drošības un emocionāla apmierinājuma. Vienaudžu grupa dod pusaudžiem saskarsmes vidi, vada viņu uzvedību un ļauj realizēt savas iespējas. Pusaudži ar zemu ģimenes sociālekonomisko statusu socializējas citādi nekā pusaudži, kuru ģimenes sociālekonomiskais statuss ir augstāks. Viņiem izstrādājas specifiska maniere ģērbties, runāt, uzvesties. Šie pusaudži skolotājiem šķiet trokšņaini, slikti audzināti un agresīvi. Pusaudzim svarīga sociālā daļa ir skola, taču tajā viņi var justies nepieņemti, just sociālu izolāciju, tad viņi var izvēlēties vispār skolu neapmeklēt (Blumberga, 2002).

Izanalizējot psiholoģisko un pedagoģisko literatūru par saskarsmes prasmju veidošanos pusaudžu vecumposmā, tiek secināts, ka cilvēka attīstībā pusaudžu vecumposms ir viens no sarežģītākajiem vecumposmiem cilvēka dzīvē. Šajā vecumposmā gan fiziski, gan garīgi notiek būtiskas pārmaiņas. Fizioloģiski, cilvēka organisms sāk straujāk augt, attīstās un nostiprinās visas orgānu sistēmas.

Psiholoģiski pusaudzis vēl ir nenobriedis un saskarsmes prasmju pilnveide notiek mācoties no citiem cilvēkiem, atdarināšanas procesā iepazīstot sevi. Pusaudžu vecumposma beigās, pusaudzim būtu jāatrod sava patiesā identitāte un sociālā loma. Šajā vecumposmā

skolēnu un skolotāju saskarsmē, skolotāja būtiskākais uzdevums ir veidot līdzvērtīgu saskarsmes procesu.

1.2. Mūzikas pedagogu un psihologu viedokļi par pusaudžu saskarsmes prasmju veidošanās kora nodarbībās

Mūzika veido harmonisku cilvēku, ir būtisks audzinošs un pārveidojošs līdzeklis. Mūzika modina skaistuma izpratni gan apkārtējā dzīvē, gan cilvēkā pašā. Tā attīsta ne tikai speciālās, bet arī vispārīgās spējas un prasmes, veido noteiktu vērtību orientāciju, kas savukārt dod iespēju saskatīt mūzikas nozīmību (Andersone, 2001).

Ar mūzikas palīdzību cilvēks spēj atklāt sevi, iegūt zināšanas par citu tautu kultūru, estētiku, apzināties un paust savas tautas gādības vērtības. Ar mūzikas palīdzību ir iespējams radīt pozitīvu vai negatīvu emocionālo stāvokli, kurš savukārt veicina vai kavē vēlmi mācīties (Andersone, 2001).

Pusaudžu muzikalitātes attīstības aktualitāte ir nenoliedzama, jo mūsdienu sabiedrībā veidojas paaudze, kuras ideāls un augstākā vērtība ir humāna personība ar brīvību, patstāvību un atbildību kā audzināšanas mērķi. Atšķirību raksturo harmoniski un vispusīgi attīstīta personība. Harmoniskas personības attīstība nozīmē intelektuālas, emocionālas un gribas attīstības līdzsvaru. Vispusīgas personības attīstība izpaužas cilvēka fiziskās, psihiskās un sociālās attīstības līdzsvarā. Harmoniska un vispusīga personība ir cilvēks, kas gūst gandarījumu un piepildījumu individuālajā un sabiedriskajā dzīvē, apzinās savas dzīves jēgu un vērtības (Подуровский, Сулова, 2001).

Aktīva dalība mūzikas nodarbībās, diriģenta norādījumu ievērošana un izpildīšana, iedziļināšanās izpildes procesā veicina personas domāšanas attīstību. Personai ir daudz vieglāk izprast mūzikas raksturojošās vērtības un sasaistīt tās ar apkārtējo pasauli. Kora kolektīvā darbojas skolēni ar līdzīgām interesēm par mūziku un mūzikas izpratni, kas veicina muzikālās domāšanas attīstību, kas ir viens no saskarsmes veidiem ar pasauli (Подуровский, Сулова, 2001).

Saskarsmē ar vienaudžiem, pusaudži mācās izteikt un aizstāvēt savu viedokli, ieklausīties citos, rēķināties ar citu domām un vajadzībām, izmēģina savas līdera spējas, mācās darboties kolektīvā. Mūzika labvēlīgi ietekmē skolēna attīstību dažādās jomās – bagātinās emocionalitāte,

pilnveidojas racionālā domāšana, attīstās atmiņa, uztvere, intelektuālās spējas un daudz citu garīgās dzīves elementu, kas nav saistīti tikai ar mūziku (Zariņš, 2003).

Kolektīvā mūzika ir kā vērtības pamats, kas sevī iekļaujot attiecīgos saskarsmes procesus, veido vienotu kolektīvo gaisotni un rada kvalitatīvu kolektīva iekšējo kultūru, tādējādi veicinot pusaudzju savstarpējo saskarsmi, kuras rezultātā tiek radīta pusaudžiem vienotības sajūtu, kas palīdz veiksmīgi komunicēt un pateicoties konstrukcijas procesam veicina arī saskarsmes pilnveidošanos (Zariņš, 2003).

Dziedāšana korī, kas ietver sevī muzikālas mācīšanās un muzikālas izglītības elementus, var veicināt gan pusaudzju pasaules uztveres, gan māksliniecisko uzskatu un gaumes veidošanos, gan jūtu tikumisko īpašību audzināšanu, gan līdzpārdzīvojumu iespējas. Tādēļ ir svarīgi apzināties lielo muzikālās audzināšanas nozīmi pusaudzju pašizpaušmes un iekšējās pasaules izkopšanā (Петрушин, 1997).

Muzicēšanas procesā neatņemama sastāvdaļa ir radīšana, kas ir galvenais mērķis radošas personības attīstībai. Skolotāja viens no uzdevumiem ir intereses veicināšana par dažādiem muzikālās darbības veidiem (Campbell, 2004).

Galvenais ir ļaut pusaudžiem darboties aktīvi un radoši, tas attīsta iztēli, vairo interesi par mūziku un vēlmi iesaistīties dažādās muzikālās aktivitātēs, līdz ar to nonākt saskarsmē ar nepazīstamiem cilvēkiem un kontaktējoties ar tiem pilnveidot savas saskarsmes prasmes. Muzikāli radoša un aktīva darbība ir viens no mācību procesa pamatelementiem. (Zariņš, 2003)

Muzicēšanas apgūvē svarīgs faktors ir identifikācija, sasaiste ar kādu mūzikas priekšstatu, izpildītājmākslinieku, komponistu, kas var pareizi virzīt, dot interesi par mūziku vispār (Gembris, 2002).

Muzicēšanas procesā tiek izzināts cilvēks, tā būtība. Mūzika veicina cilvēka pašattīstību, bagātina garīgo pasauli, ietekmē gaumes veidošanos. Mūzikas mācību procesā notiek saskarsme starp skolotāju un skolnieku, kurā īpaša nozīme ir komunikācijai, sadarbībai, mijiedarbībai un mijietekmei (Ērliha, 2005).

Mūzika labvēlīgi ietekmē pusaudža attīstību dažādās jomās – bagātinās emocionalitāte, pilnveidojas racionālā domāšana, attīstās atmiņa, uztvere, intelektuālās spējas un daudz citu elementu, kas nav saistīti tikai ar mūziku. Tāpat mūzika veicina vispusīgas personības veidošanos (Zariņš, 2003).

Mācoties neformālā vidē pusaudzīm tiek dota iespēja saprast, ko viņš grib, kas viņam patīk, iespēja pamēģināt darīt to, ko iespējams viņš vēl nemaz nepazīst. Cilvēkam ir daudz vieglāk pilnveidoties profesionāli, izkopt savas spējas un prasmes, ja viņš skaidri apzinās ko vēlas darīt un ko nē. Neformālā mācību vide ļauj pusaudzīm iepazīt vairākas jomas un izvēlēties sev atbilstošo (Zariņš, 2003).

Neformālo kolektīvo aktivitāšu, jeb pulciņu aizsākumi meklējami jau pagājušajā gadsimtā. Izpratne par pulciņu līdz mūsdienām ir tikai nedaudz mainījusies, bet galvenā doma ir saglabājusies. Pulciņš ir neliela brīvprātīgi pieteikušos bērnu grupa, kas kopā nodarbojas ar sev interesējošām nodarbēm organizētā veidā (Zelmenis, 2000),

Šāda tipa personības attīstības iespējas pusaudžiem paveras mūzikas nodarbībās, kas nav mācību stundas. Mācību stundās iemācīto var turpināt interešu izglītības nodarbībās. Interešu izglītība ir personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju brīvprātīga īstenošana neatkarīgi no personas vecuma un iepriekš iegūtās izglītības. Interešu izglītības nodarbībās jaunieši un pieaugušie var iegūt praktiskam darbam un dzīvei derīgu (Zelmenis, 2000),

Pusaudžu saskarsmes prasmju veidošanās mūzikas nodarbībās sevišķi interešu izglītības ietvaros iespējami pozitīvi ietekmē jauno cilvēku, jo, pirmkārt, apmeklējot konkrētu interesējošo mūzikas nodarbību pusaudzis sastopas ar citiem jauniem cilvēkiem, kam ir līdzīgas intereses, otrkārt, esot starp līdzīgi domājošajiem vienaudžiem, pusaudzīm varētu rasties lielāka drošības sajūta par to, ko viņš dara – šajā gadījumā par muzicēšanu (Zariņš, 2003).

Mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi rosina skolēni estētiskās vajadzības un intereses, attīsta viņu daiļrades spējas un izkopj speciālās prasmes. No šāda tipa pulciņiem izaug jaunie mākslinieki, tautas daiļamata meistari un mākslinieciskās pašdarbības entuziasti (Zelmenis, 2000).

Interešu izglītība – personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju īstenošana neatkarīgi no vecuma un iepriekš iegūtās izglītības. Interešu izglītība – neformālā izglītība kā mērķtiecīgi organizēta bērnu un jauniešu individuālajām interesēm atbilstoša izglītojoša darbība (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000).

Interešu izglītības mērķis ir attīstīt bērnu emocionālo pasauli – radīt pusaudžos prieku saskarsmē ar mūziku, attīstīt komunikēšanās prasmi ar vienaudžiem un veidot pusaudžu muzikālo gaumi. Ļoti liela loma nodarbībās ir mūzikai, jo mūzika ir pirmais mākslas veids, uz

kuru apzināti reaģē bērni jau zīdaiņa vecumā, tā ir kā saikne starp pusaudža fizisko un garīgo attīstību, jo tādējādi mācību procesā tiek iesaistītas abas smadzeņu puslodes (Zariņš, 2003).

Iesaistīšanās kādā no mākslinieciskās pašdarbības kolektīviem prasa no jaunieša zināmu pašdisciplīnu un organizētību. Dziedāšana korī skolēnu disciplinē un māca pašam organizēt savu, no mācībām brīvo laiku. Daļai jauniešu nav cits brīvā laika pavadīšanas veids, tādēļ laiks, ko šie skolēni pavada kora mēģinājumos, noteikti ir nozīmīgāks, nekā, piemēram, datorspēļu spēlēšana vai bezmērķīga sēdēšana parkā uz soliņa (Žogla, 2001).

Pienākuma apziņa un pienākuma pildīšana, kas ir regulāra kora mēģinājumu un koncertu apmeklēšana, ir saistīta ar noteiktu emocionālu attieksmi pret darāmo (patīk, nepatīk, garlaiko, ir interesanti utt.) (Žogla, 2001).

Mūzika kalpo kā vienotas vērtības pamats, kas sevī iekļaujot attiecīgos saskarsmes procesus veido vienotu kolektīvo gaisotni un rada kvalitatīvu kolektīva iekšējo kultūru, tādējādi veicinot pusaudžu savstarpējo saskarsmi. Ja pieņemam, ka viens no izglītības mērķiem ir brīvas, radošas, kulturālas, uz tālāku izglītību orientētas personības, kas var patstāvīgi risināt problēmas un atbildēt par savu rīcību, izaugsmes apstākļu radīšana, tad izglītības mērķis ietver sevī arī dzīves mākslu, personīgās identitātes veidošanu un kreativitātes attīstīšanu. Mūzika un muzicēšana ir tā, kas spēj šo mērķi veicināt. Vērtībām, kas veidojas dažādos sociāli psiholoģiskos apstākļos un īpašās situācijās, ir būtiska ietekme uz personu, jo tajā ir noteiktas attiecības un mijiedarbība starp apkārtējiem cilvēkiem (Zariņš, 2003).

Pēc I. Milleres uzskatiem muzikāls ir ikviens bērns un mūzika izglīto sajūtas. Mūzikas klausīšanās un kāda instrumenta spēle un apgūšana ir problēmu risināšanas aktivitāte. Kā mūzikas klausīšanās, tā muzicēšana nozīmē sistēmu atrašanu vai veidošanu un problēmu risināšanu (Millere, 2012).

Mūzika ir saskarsme. Tā sniedz iespēju sevi radoši un brīvi izpaust, vienlaikus mācot arī klausīties un strukturēt. Savukārt struktūras ir svarīgas konstruktīvisma sastāvdaļas, kas ļauj realizēties psiholoģiski – sociālajiem institūtiem, kas ir atbildīgi par saskarsmes prasmju veidošanos (Zariņš, 2003).

Attīstoties muzikālajai dzirdei, attīstās arī dzirdes uztvere. Savukārt, attīstoties dzirdes uztverei, attīstās arī apkārtējās pasaules uztvere. Attīstot šo prasmi, saskarsmē ar citiem cilvēkiem ir ērtāk uztvert verbālos signālus, kas ir svarīgi, lai cilvēks precīzi saprastu un iztulkotu saņemto informāciju (Žeigurs, 1993).

Tie ir tikai nedaudzi apstākļi, kas ietekmē personības attīstīšanos, taču ikviens no šiem apstākļiem var tikt saistīts ar mūzikas un interešu izglītības lomu tajā. Interesu izglītības mūzikas nodarbības vienlaicīgi nodrošina pusaudža personības attīstīšanos un dažu pusaudžu vecumposma īpatnību līdzāspastāvēšanu:

- pusaudži, kas baidās no neveiksmēm, baidās arī iesaistīties grupu nodarbībās;
- pusaudzis cenšas noskaidrot, ko nozīmē draudzība un kas pa īstam ir viņa draugi;
- tieši pusaudžu vecumā (ap divpadsmit gadu vecumu) vairāk nekā jebkad pirms vai pēc šī vecumposma cilvēkam ir nepieciešami vienaudži;
- pusaudži salīdzina sevi ar vienaudžiem tikai tāpēc, lai pārlicinātos, ka ar viņiem pašiem viss ir kārtībā;
- pusaudži mēdz uzturēties grupās, jo tā ir vieglāk iekļauties sabiedrībā, taču šī tendence parādījusies tieši pēdējā desmitgadē;
- pusaudžu vecumposmā parādās lielāka vēlme pēc mūzikas, kas kļūst par neatņemamu ikdienas sastāvdaļu (Dubkēvičs, 2006).

Katru reizi muzicējot, skolēni papildina zināšanas, attīsta jaunas un pilnveido esošās prasmes un iemaņas. Tas ir izziņas, saskarsmes un personības attīstības process (Ērliha, 2005).

Pusaudžu dalība mūzikā, dziedot korī rada līdzpārdzīvojumu - empātijas iespējas. Dziedātājam klausīties vai izpildot dziesmu vai skaņdarbu rodas līdzpārdzīvojums. Saskaroties ar dažādiem muzikāliem materiāliem un tēliem tajos, pusaudzīm veidojas plašāks emocionāls redzējums un izpratne par emociju attēlojumu mūzikā un citos cilvēkos (Freiberģa, 2000).

"Personības efektīva attīstība grupā atkarīga no diviem faktoriem - grupas attīstības līmeņa un personības integrācijas procesa tajā. Šie faktori ir savstarpēji saistīti un papildina viens otru. Turklāt, šo faktoru attīstību var vadīt, līdz ar to vadot katras personības attīstību grupā." (Marnauza, 1999, 16)

Psiholoģiskās īpašības diriģenta un kora saskarsmē nosaka tas, ka diriģenta instruments ir mūziķu kolektīvs, kas sastāv no daudzām personībām ar atšķirīgu sagatavotības līmeni, dažādiem raksturiem un temperamentiem un psiholoģiskām īpašībām. Tāpēc svarīga diriģenta psiholoģiskā īpašība ir prasme kontaktēties ar cilvēkiem, izveidot ar viņiem labas darba un radošās savstarpējās attiecības un izmantot šīs prasmes savu māksliniecisko nodomu īstenošanai.

M. Bašs izsver konkrētus pedagoģiskos principus, kas izpildāmi mūzikas nodarbībās. audzināšanas principi:

- pozitīvas attieksmes veidošana pret mūziku;
- interese veidošana par dažādiem mūzikas žanriem;
- pozitīva attieksme pret cilvēku.

Sistemātiskuma princips

- darba regularitāte
- darba analīze
- darba procesa loģiskums
- darba gaita no vieglākā darba uzdevuma uz grūtāko (Marnauza, Bašs, 2012).

Izanalizējot mūzikas pedagogu un psihologu atziņas par saskarsmes jēdzienu, saskarsmes veidiem un izpausmes formām, kopumā tiek secināts, ka katrs zinātnieks saskarsmi raksturo līdzīgi, minot vienus pamatkomponentus, tomēr saglabājot nelielas atšķirības.

1. Kā būtiskākie saskarsmes pamatkomponenti tiek minēti:
 - Komunikatīvā saskarsme - prasme nodot informāciju.
 - Perceptīvā saskarsme - prasme izzināt un novērtēt cilvēku
 - Ineraktīvā saskarsme - prasme darboties grupā.
2. Skolēnu saskarsmes prasmju pilnveide saistīta ar pedagoga prasmi ieinteresēt, profesionāli sekmēt attīstību, novērtēt.
3. Korī iespējams radīt emocionālus līdzpārdzīvojumus, ļaut piedzīvot ikdienā reti sastopamas emocijas. Šādai pieredzei ir būtiska nozīme pusaudžu saskarsmes prasmju attīstībai.
4. Saskarsmes prasmju apgūšana notiek mācoties no citiem cilvēkiem, tāpēc ļoti svarīgi ir kur pusaudzis pavada savu brīvo laiku.
5. Kompetenta pedagoga veidotam saskarsmes procesam ir tieša ietekme pusaudžu saskarsmes prasmju pilnveidē.
6. Būtiskākās problēmas kas veidojas zema saskarsmes prasmju līmeņa dēļ ir konfliktsituācijas, negatīvas emocijas un traumēta psihe.
7. Interesu izglītības nodarbības ir brīvprātīgas, skolēni piedalās nodarbībās ja viņiem ir motivācija to darīt.

2. Pusaudžu saskarsmes prasmju veidošanās iespējas mūzikas interešu izglītības ietvaros

2.1. Ilģuciema vidusskolas 5. -9. klašu kora nodarbību raksturojums

Interese izglītības ietvaros koris ir brīvprātīga, ārpus stundu aktivitāte, kurā skolēni var iepazīt latviešu un citu tautu mūziku, attīstīt sevī spējas muzicēt un satikties ar draugiem. Kora diriģenta darbība nenorobežojas tikai ar kora vadīšanu. Diriģenta funkcijās ietilpst arī iesaistīšanās ārpusklases darbā, skolas muzikālās dzīves vadīšana. Ja skolēnam ir interese par dziedāšanu korī, tieši diriģenta saskarsmes prasmes ir būtiskākais iemesls potenciālā dziedātāja lēmuma pieņemšanai par dalību korī.

Interese izglītības programmā „Koris” paredz sniegt pamatskolas skolēniem priekšstatu par visu radošās muzicēšanas elementu saskaņotu skanējumu, visu mūzikas valodas pamatelementu apguvi un savstarpējo skanēšanu mākslinieciskā izpildījumā, par dziedātāja un klausītāja savstarpējo uztveri. Šīs nodarbības paredzētas, lai skolēni izprastu mūzikas daudzslāņaino uzbūvi, dziesmas autoru ieceris, kā arī, lai attīstītu un nodotu tālāk, nākamajām paaudzēm, dziesmu un deju svētku tradīcijas, iesaistoties ansambļu un kora kolektīvos pēc pamatskolas beigšanas.

Interese izglītības programmas „Koris” mērķis ir veicināt sociāli aktīvas un izglītotas personas veidošanos, kas, balstoties uz skolēnu iekšējās pasaules bagātināšanu apgūstot nacionālās un pasaules mūzikas kultūras vērtības, spētu pilnvērtīgi un aktīvi iesaistīties, dzīvojot mūsdienu sabiedrībā.

Izpildot šo mērķi skolēnos tika veidotas prasmes un iemaņas dziedāšanā, mūzikas skaņdarbu (dziesmu) uztverē un izpratnē. Uzkrājot šāda tipa muzicēšanas pieredzi, skolēniem paveras iespēja attīstīt savas saskarsmes prasmes, jo katru brīdi, kad skolēns atrodas kolektīvā notiek saskarsmes process ar diriģentu un skolēniem.

Dziedot korī tiek radīta iespējas attīstīt un pilnveidot:

- kolektīvās radošās spējas
- individuālās radošās spējas,
- muzikālo gaumi

- improvizāciju
- ritma izjūtu
- elpu, stāju un mīmiku
- dikciju un artikulāciju
- ieklausīties skaņu pasaulē
- tēlaini asociatīvo domāšanu
- saskarsmes prasmes

Diriģentam saskarsme ar potenciālajiem kora dalībniekiem veidojās mūzikas stundās, vispārīzglītojošā mācību procesa ietvaros. No skolēnu puses - vai šis skolotājs ir pietiekami interesants, no diriģenta puses - vai šis skolnieks spētu pacelt kora skanējuma kvalitāti. Brīdī, kad skolotājs uzaicināja potenciālo dziedātāju pievienoties kolektīvam, skolēna atbilde balstījās uz pieredzi saskarsmē ar kora vadītāju.

Skolēniem Ilģuciema vidusskolā tiek piedāvātas ļoti dažādas iespējas izvēlēties interešu izglītības programmas. Koris, ansamblis, teātris, modernās dejas, tautiskās dejas, zīmēšana, teātris –visās šajās programmās skolēniem ir iespējas piedalīties. Šāda plaša izvēle ir ļoti vērtīga skolēniem, bet nedaudz traucējoša konkrēto aktivitāšu vadītājiem, jo skolā skolēnu skaits nav liels, tāpēc katrs skolotājs cenšas radīt skolēnos interesi par konkrēto aktivitāšu nodarbību.

Darba autors ir mūzikas skolotājs Ilģuciema vidusskolā un muzikālo kolektīvu vadītājs pamatskolā un vidusskolā.

Kora dziedātāji ir skolēni, kuri brīvprātīgi vēlas dziedāt korī, bieži vien viņiem ir neliela dziedāšanas pieredze un viņu vēlme dziedāt ir izskaidrojama ar draugu, vai klasesbiedru pamudinājumu.

Ļoti vērtīgs ieguvums kora sastāvā ir skolēns, kura balss varbūt nav nekāda spožā, bet viņam ir laba dzirde, muzikālā atmiņa un prasme precīzi atcerēties un noturēt melodiju.

Sākoties jaunam mācību gadam, kora pamata sastāvs veidojās no iepriekšējo gadu kora dalībniekiem, bet lielas izmaiņas bija saistītas ar devīto klašu skolēnu pāriešanu vidusskolas korī, jo šo skolēnu dziedāšanas prasmes bija jau nostiprinātas un izkoptas.

Lielākais jauno dziedātāju skaits veidojās no piekto klašu skolēniem. Gandrīz visiem skolēniem jau bija muzikālā pieredze, jo viņi bija dziedājuši sākumskolas klašu korī.

Piektās klases skolēni sākotnēji bija nedroši, tas skaidrojams ar ienākšanu lielā kolektīvā, kurā bieži vien viņi pazīst tikai dažus dalībniekus. Jauno dalībnieku nedrošība izpaudās nelabprāt

komunicējot ar vecākiem kora dalībniekiem un nepārlicinātā muzikālajā sniegumā. Lai atraisītu jaunos dziedātājus, mēģinājumu procesā tika demonstrēta atklāta un pieklājīga komunikācija starp diriģentu un vecākiem kora dalībniekiem, radītas situācijas, kad paši dziedātāji varēja savstarpēji apmainīties ar viedokļiem par dziesmu un tās izpildes veidu, nosacījumiem.

Mēģinājumos tika sekots dziedātāju savstarpējai viedokļu izteikšanai, jo bija situācijas, kad vecāko klašu skolēnu komentāri vai aizrādījumi aizvainoja jaunos dziedātājus. Šādu situāciju rezultātā skolēnam var rasties negatīvas saskarsmes pieredze un nevēlēšanās nākt uz kora mēģinājumiem. Mēģinājumos tika radīta pozitīva vide, iespēja komunicēt ar saviem vienaudžiem, vērot diriģenta un dziedātāju komunikāciju, kas veicināja saskarsmes prasmju pilnveidi.

Brīžos, kad kora dalībnieki iekarsa diskusijās, lai neiestātos konfliktsituācijas, diriģenta uzraudzībā, ievērojot ētikas un kultūras normas dziedātāji tika vadīti uz kompromisiem, situāciju atrisinājumiem. Šādas situācijas radīja pārliecību jaunajos dziedātājos, ka viņi ir kolektīva sastāvdaļa, kolektīvs viņus ciena un vēlas, lai viņi piedalās kolektīva aktivitātēs, tam par apliecinājumu bija jauno dziedātāju pakāpeniska iesaistīšanās diskusijās, viedokļu izteikšana un muzikālā snieguma uzlabošanās.

Tuvākā saskarsme starp dziedātājiem veidojas ar viņu balss grupas dalībniekiem, jo mēģinājumu laikā paveras vairākas iespējas komunicēt savā starpā. Kad tika strādāts ar kādu balss grupu, pārējām balss grupām tika dots uzdevums vērot, klausīties, iztēloties dziesmas tēlus. Rezultātā, izmantojot perceptīvās saskarsmes veidu, dziedātāji mēģināja savu sniegumu papildināt ar redzēto un sajūto. Apgūstot šādu saskarsmes veidu, dziedātājs prata izteikt savas domas par kādas balss sniegumu un par konkrēta tēla atspoguļojumu dziesmā.

Reizēm kora dalībnieki apsprieda notikumus klasē, skolā, gaidāmos pasākumus un citus tematus. Šādas aktivitātes no diriģenta puses tika kontrolētas, lai tās nekļūtu par traucēkli mēģinājumam. Būtiskākais bija panākt skolēnos pozitīvas pieredzes veidošanos, jo tad skolēni bija atvērtāki, vairāk iedziļinājās diriģenta norādījumos, izpildīja tos un ar lielu interesi iesaistījās mēģinājuma procesā.

Balsu grupas tika veidotas līdzvērtīgas muzikālās kompetences un spēka ziņā. Tas tika darīts ar nolūku, lai kora dalībnieki justos vienlīdzīgi un viņu sniegums papildinātu kora skanējumu, nevis no tā izceltos. Vājāka, mazvērtīgāka balss grupa nespēja kvalitatīvi, ar pienācīgu spēku noturēt ansambļa balansu korī un dziedātāji jūtās nedroši, jo biežāk kļūdījās.

Jau sākotnēji varēja vērot dažādu skolēnu interesi par balss grupu, kurā jau atradās viņa paziņas, to darba autors skaidro ar skolēnu vēlmi izvairīties no nezināma saskarsmes procesa, tā vietā izvēloties zināmu un pārbaudītu saskarsmes procesa dalībnieku. Gadījumos, kad iedalot jauno dziedātāju balss grupā, viņam tur nebija pazīstamu skolnieku, jaunais dziedātājs tika apsēdināts pēc iespējas viņa vecuma atbilstošākam dziedātājam, lai viņu savstarpējā saskarsmes būtu veiksmīgāka un kopīgi varētu atrast vairāk tematus, kurus apspriest. Ar laiku šajā procesā iesaistījās arī citi blakus esošie dziedātāji un tas veicināja jaunā dziedātāja veiksmīgu iesaistīšanos kolektīvā un jaunu saskarsmes prasmju apgūšanu.

Interesanti bija vērot, kā daži skolēni vēlējās kļūt par balss grupas līderiem un diktēt savus noteikumus, organizēt sarunas, apspriest dienas notikumus. Šādam saskarsmes modulim ir spēja turpināties, attīstīties ļoti ilgi, bet, ja ir līderis – ir sekotāju, kuru viedoklis pakārtojas līdera viedoklim. Ne vienmēr visi balss grupas dalībnieki vēlējās sekot potenciālajam līderim balss grupā un pat kolektīvā. Kolektīvā tika veidotas pēc iespējas vienlīdzīgāks saskarsmes process un lai visi skolēni šajā saskarsmes procesā iesaistītos. Šādā veidā kolektīvs veidojās spēcīgs, ar iekšējām tradīcijām un ētikas normām.

Kora skanīguma būtiskākais priekšnosacījums ir labs ansamblis. Atsevišķas balsis var izlēkt no ansambļa ar savu stiprumu un arī ar savu tembru. Lai panāktu kora labskanīgumu, katru mēģinājumu tika pievērsta uzmanība kora ansambļa līdzsvaram, šādā veidā tika dziedātājiem mācīts strādāt komandā un kolektīvā – ieklausīties, sadzirdēt, sajust un analizējot informāciju prast iesaistīties mērķa sasniegšanā.

Ļoti uzmanīgi tika veidots kora repertuārs, lai kora dalībniekiem par padarīto darbu veicinātu lielāku gandarījuma sajūtu. Sākot strādāt ar jaunu dziesmu, tika noskaidrots dziesmas „dabīgās” īpašības, kādu skatījumu dziesmas autors ir vēlējies redzēt. Mēģinājumu procesos tas tika paskaidrots un parādīts - kā ar verbālās un neverbālās saskarsmes veidiem var izteikt un parādīt dziesmas tēlus, radīt noskaņu un nodot informāciju klausītājiem.

Kora repertuārā iespēju robežās tika iekļautas dziesmas, kuras vēlējās apgūt kora dalībnieki, jo tas veicināja aktīvu savstarpējo komunikāciju, aktīvāku iedziļināšanās dziesmas tēlos, kas veidoja krāšņus un kvalitatīvus muzikālos priekšnesumus un pilnveidoja preceptīvās saskarsmes komponenta prasmes.

Lai veidotu kvalitatīvu koncertprogrammu bija jāpievērš uzmanība dziedātāju muzicēšanas prasmēm, jo neievērojot šo nosacījumu mēģinājumi var būt samocīti, nekvalitatīvi

un sniegt maz gandarījuma dziedātājiem, līdz ar to dziedātāji zaudētu interesi par dziedāšanu, savstarpējā komunikācija kļūst mazāk aktīva un dalībnieki sāktu burtiskāk izpildīt diriģenta norādījumus, neiedziļinoties un neanalizējot tos.

Semestra sākumā parasti tika izvēlētas vieglākas dziesmas, lai atsvaidzinātu skolēniem dziedāšanas prasmes, iemaņas, kā arī profesionālāk iesaistītu kora sastāvā jaunos dziedātājus. Repertuāra izvēle notika pēc formulas - iet no vieglākā uz grūtāko. Pirmais koncerts parasti bijaveltīts 18.novembra piemiņas svētkiem, nereti vēl ātrāk – uz skolotāju dienu (oktobra sākums), tālāk Mārtiņdienas pasākumi, Ziemassvētki, devīto un divpadsmito klašu skolēnu pēdējā zvana pasākums, izlaidumos un citos skolas pasākumos.

Kora vidi veidojot draudzīgu veidojās situācijas, kad skolēni uzdeva jautājumus par dziesmas izpildīšanas veidu un vajadzību kora attīstības procesā. Precīzi izanalizējot dziesmu diriģents varēja iesaistīties pamatotās diskusijās ar kolektīvu un paskaidrot dziesmas izvēles nozīmīgumu kora attīstībā.

Mēģinājumos tika pievērsta uzmanība kolektīva saprašanās līmenim, lai veicinātu savu uzstādīto mērķu izpildi kolektīvam bija jābūt savstarpēji saliedētam, saprotošam, jāciena vienam otrs. Izpildot šos nosacījumus, skolēni veiksmīgi iepazīst interaktīvās saskarsmes veidu, kuras pamatā ir sadarbība, jo tikai sadarbojoties, koris var sasniegt savus mērķus.

Ļoti bieži izveidojās situācijas, kad skolēni ar saviem jautājumiem centās vilcināt mēģinājuma gaitu, vai vienkārši vēlējās parunāties ar diriģentu. Interesu izglītības nodarbības ir brīvprātīgas un, līdz ar to, ļoti svarīga ir tieši mikrovide, kāda tiek veidota mēģinājumos, saskarsme ne tikai skolēniem savā starpā, bet arī ar diriģentu. Protams, daudz jautājumu tika uzdoti saistībā ar iestudējamo dziesmu, vai arī kā izprast dažāda laikmeta skaņdarbus.

Izpildot šos priekšnosacījumus darbs mēģinājumā bija konstruktīvāks, dinamiskāks, raitāks, vieglāks, koris spēja precīzāk uztvert norādījumus un ātrāk apgūt dziesmas grūtās vietas, jo prasības bija kvalitatīvas, iepriekš pārdomātas, kas kora dalībniekiem uzskatāmi parādīja tiešas un kvalitatīvas komunikācijas veidu, kurā ir precīzi pārdomāts, kas tiek teikts un kāpēc.

Mēģinājumu pauzes tika veidotas, lai dziedātāji atpūstos un veicinātu savu savstarpējo attiecību veidošanos. Bieži tika novērots, ka skolēni savā starpā precizēja apgūto materiālu, izteica viedokli un pārsprieda dažādus ārpus kora notikumus.

Katrai balss grupai tika veidota mūzikas interpretācija, kura, protams, bija kontekstā ar dziesmas kopējo vēstījumu, jo katrai balss grupai bija citāds melodijas virziens, kurš kopā

veidoja dziesmas harmonisko tēlu. Tika veidotas situācijas, kad kora sniegumu koncertos nofilmēja, lai dziedātāji varētu redzēt savu saskarsmi ar diriģentu, klausītājiem un izanalizēt kā viņu radītais dziesmas tēls komunicē ar klausītājiem.

Kad balss grupas bija sasniegušas attiecīgo līmeni, nākamais solis bija darbs pie vispārīgām niansēm, kas ir kopīgas visām balss grupām. Precīzi strādājot pie niansēm materiāla apguves procesā, darbam pie dziesmas muzikālā tēla radās neatsverams atvieglojums, tīrība. Rezultātā viegli bija panākt pārlicinātu skanējumu kora dziedājumā un izstrādāt izteiktāku skaņdarba interpretāciju.

Dziesmas iestudēšanas process bija ilgs – no tīri tehnisku dziesmas elementu (ritma, tempa, melodiju, intonācijas utt.) apgūšanas līdz prasmei spilgti un pārlicinoši izteikt dziesmā ietvertu iekšējo māksliniecisko saturu. Darba process tika veidots dinamisks, jo skolēnu spēja noturēt uzmanību bija ierobežota un ātri radās atslābums.

Šajā procesā notika saskarsmes gan starp skolēniem, gan starp skolēniem un diriģentu. Starp skolēniem tika panākta vienotības sajūta, kas palīdzēja komunicēt un veicināja saskarsmes prasmju pilnveidi. Tas tika panākts dažādos veidos – iekļaujot populāras un skolēniem aktuālas dziesmu kora repertuārā, veidojot neformālu atmosfēru pēc koncertiem (skolēnu ballīte), izvirzot kopīgus mērķus un viņus realizējot.

Mērķa sasniegšanas procesā varēja vērot, kā izmainījās skolēnu savstarpējās attiecības. Skolēnu saskarsmes process savā starpā veidojās atvērtāks, skolēni vieglāk veidoja jaunus kontaktus un spēja plašāk izpaust savas domas, emocijas.

Dziedāšanas procesā, dziedātāji aktīvi izmanto divas maņas – redzi un dzirdi, tāpēc mēģinājumos, izmantojot diriģenta tēlu un komunikācijas prasmes tika veicinātās kora dalībnieka prasmes uztvert diriģenta norādījumus un saklausīt sevi kā kolektīva elementu.

Ikdienā skolēni pārsvarā izmanto verbālās saskarsmes veidus, savukārt dziedot korī, mēģinājumu procesā un koncertos kora dalībnieki informāciju saņem neverbālās komunikācijas veidā. Diriģents ar dažādu zīmju, emocionālā tēla, grimašu, mīmikas utt. palīdzību nodod informāciju kora dalībniekiem. Mēģinājumos tam tika pievērsta būtiska uzmanība, jo kora dalībniekiem ir jāiemācās uztvert šādu komunikācijas veidu, lai koncertos nebūtu pārpratumi un koris precīzi sekotu diriģenta norādījumiem. Tieši koncertos varēja redzēt saskarsmes prasmju līmeni starp diriģentu, dziedātājiem un dziedātājiem savā starpā. Kora dalībnieki saņēma neverbālas saskarsmes informāciju no diriģenta un atbildēja gan verbāli, gan neverbāli. Šāds

saskarsmes veids attīstīja dziedātājos prasmi uztvert neverbālo komunikāciju un atbildēt atbilstoši tās aicinājumam.

Izanalizējot pedagoģisko pieredzi, tiek secināts, ka veidojot pozitīvu mikroklimatu korī, pusaudžu saskarsmes prasmes pilnveidojas aktīvas komunikācijas, sadarbības un konkurences procesu rezultātā. Kora vadītājam jāizvērtē sava pedagoģiskā darbība un lai sekmētu mērķtiecīgu un metodisku kora dalībnieku saskarsmes prasmju pilnveidi.

Būtiskākās metodes kora dalībnieku saskarsmes prasmju pilnveidei var izcelt:

- precīzas informācijas nodošana izmantojot verbālos un neverbālos komunikācijas līdzekļus,
- pārdomātu muzikālo tēlu interpretācijas demonstrēšana skolēniem un skolēnu muzikālās interpretācijas novērtēšana.
- kopīgu, konkrētu mērķu realizēšana.

2.2. Pedagoģiskās pieredzes analīze

Lai noskaidrotu 5.-9. klašu kora dziedātāju saskarsmes prasmju pilnveidi korī, tikai veikts empīrisks pētījums Ilģuciema vidusskolā 2015./2016. mācību gada laikā.

Pētījuma metodes - pedagoģisks novērojums, refleksija un anketēšana. Kora dalībnieku saskarsmes prasmju līmenis tika analizēts un salīdzināts mācību gada sākumā (2015.gada oktobris) un gada beigās (2016.gada maijs). Koristu vārdi ir mainīti.

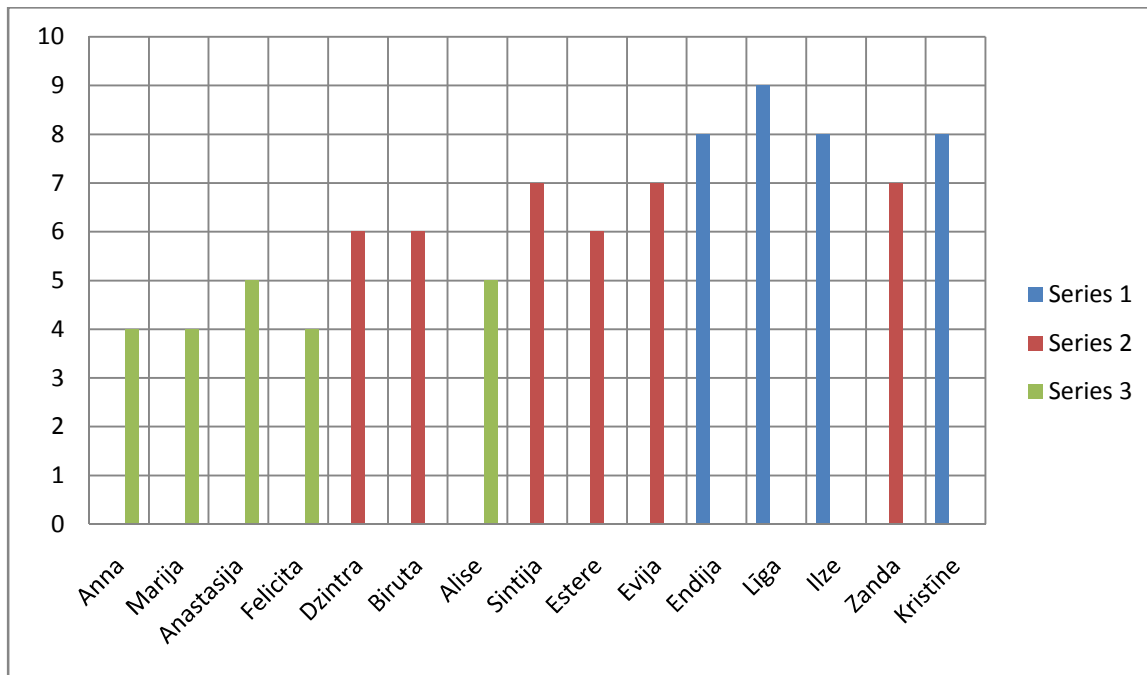
Kora dalībnieki vērtēti pēc 1. tabulā norādītajiem kritērijiem un to rādītājiem, vērtējuma līmeņi izteikti punktos no 1 līdz 10 – augsts līmenis (8-10 punkti), vidējs līmenis (6-7 punkti), zems līmenis (0-5 punkti)..

1. tabula. Kritēriji un rādītāji

Kritērijs	Rādītājs	Līmenis
Sadarbība	Pilnībā izprot kolektīva mērķus un iesaistās to sasniegšanā	Augsts
	Daļēji izprot kolektīva mērķus un iesaistās to sasniegšanā.	Vidējs
	Neizprot kolektīva mērķus	Zems
Komunikācija	Kora dalībnieki aktīvi iesaistās kolektīva kopējās un individuālajās diskusijās	Augsts
	Kora dalībnieki pasīvi iesaistās kolektīva kopējās un individuālajās diskusijās	Vidējs
	Kora dalībnieki izvairās iesaistīties kolektīva kopējās un individuālajās diskusijās	Zems
Prasme uztvert un interpretēt mūzikas tēlus	Viegli uztver un interpretē muzikālos tēlus	Augsts
	Daļēji uztver un interpretē muzikālos tēlus	Vidējs
	Vāju uztver un interpretē muzikālos tēlus	Zems

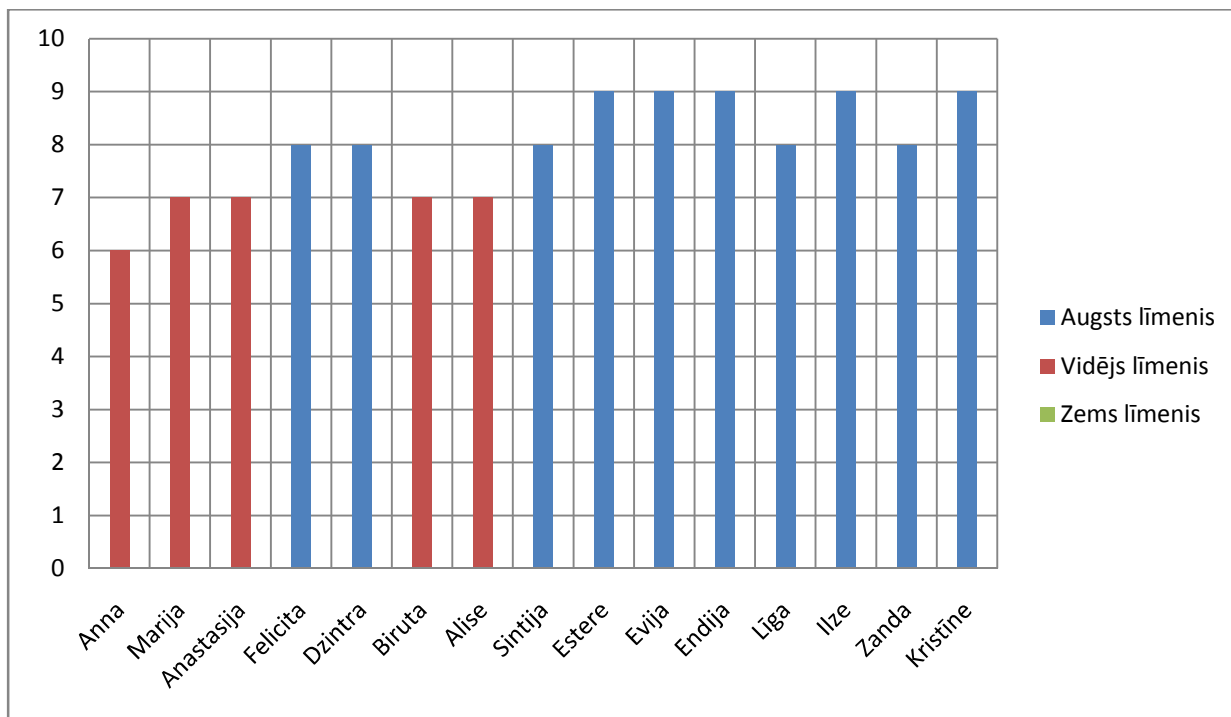
Par pamatu kora dalībnieku saskarsmes pilnveides prasmju novērtēšanas kritēriju un rādītāju izstrādei tika izmantots teorētiskās daļas galvenajos secinājumos redzamās galvenās saskarsmes komponentes:

- komunikatīvā saskarsme
- Perceptīvā saskarsmes
- Ineraktīvā saskarsme

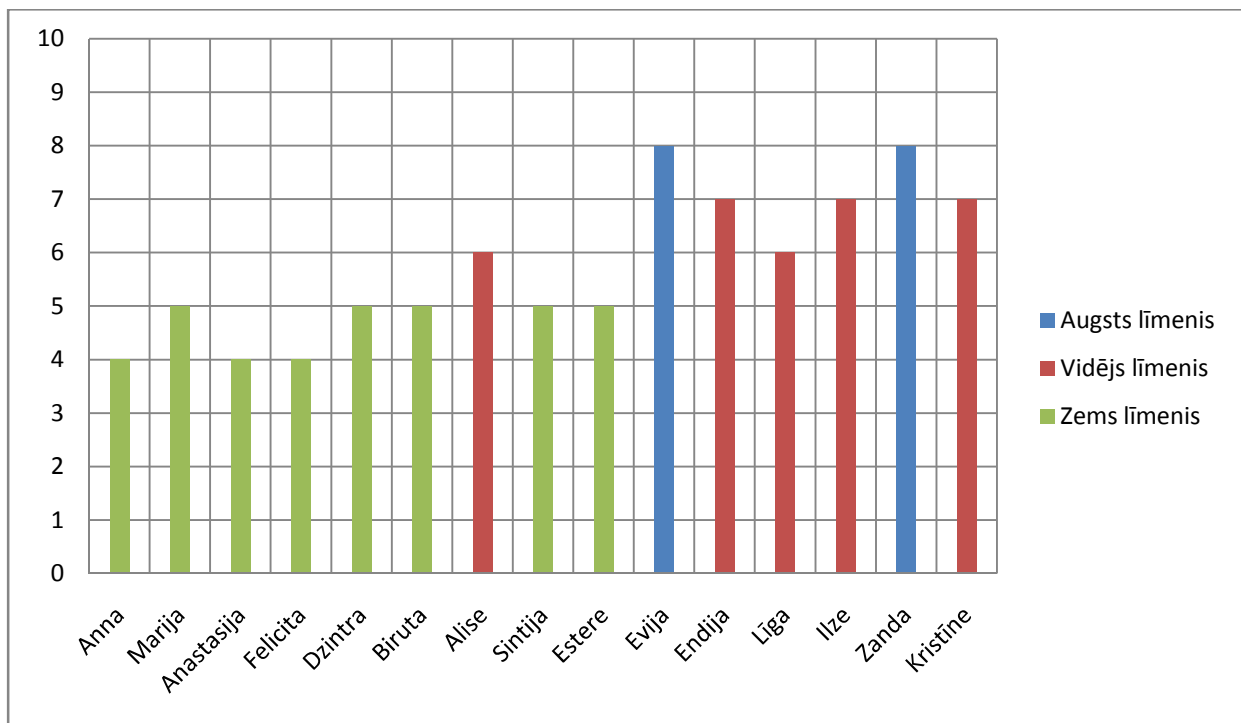
1. attēls. Komunikācijas rādītāji mācību gada sākumā.

Mācību gada sākumā kora kopējais komunikācijas līmenis ir vidējs, 37.5% kora dalībnieku komunikācijas līmenis ir vidējs, 31.21% kora dalībnieku komunikācijas līmenis ir zems. Var secināt, ka mācību gada sākumā kora dalībnieki nav iepazinusi viens otru. Zems komunikācijas līmenis pārsvarā novērtos jaunāko klašu (5. - 6.) kora dalībnieku vidū.

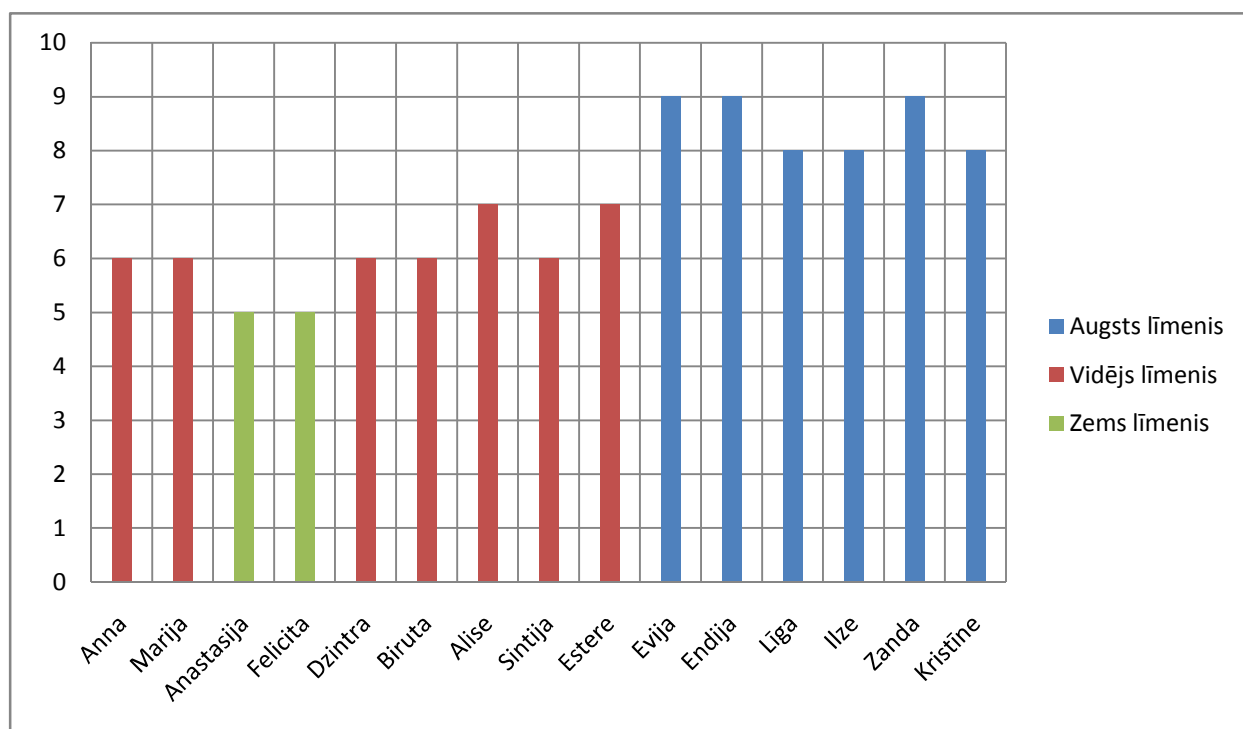
2. attēls. Komunikācijas rādītāji mācību gada beigās.

Analizējot kora dalībnieku komunikācijas rādītājus mācību gada beigās, tiek secināts, ka notikusi izaugsme, jo vairāk kā pusei kora dalībnieku ir augsts komunikācijas līmenis. Skaidri redzams, ka zems komunikācijas līmenis nav kora dziedātāju vidū. Tas skaidrojams ar veiksmīgu jauno dziedātāju integrāciju kora kolektīvā, diriģenta saskarsmi ar kora dziedātājiem un interesantu kora repertuāru.

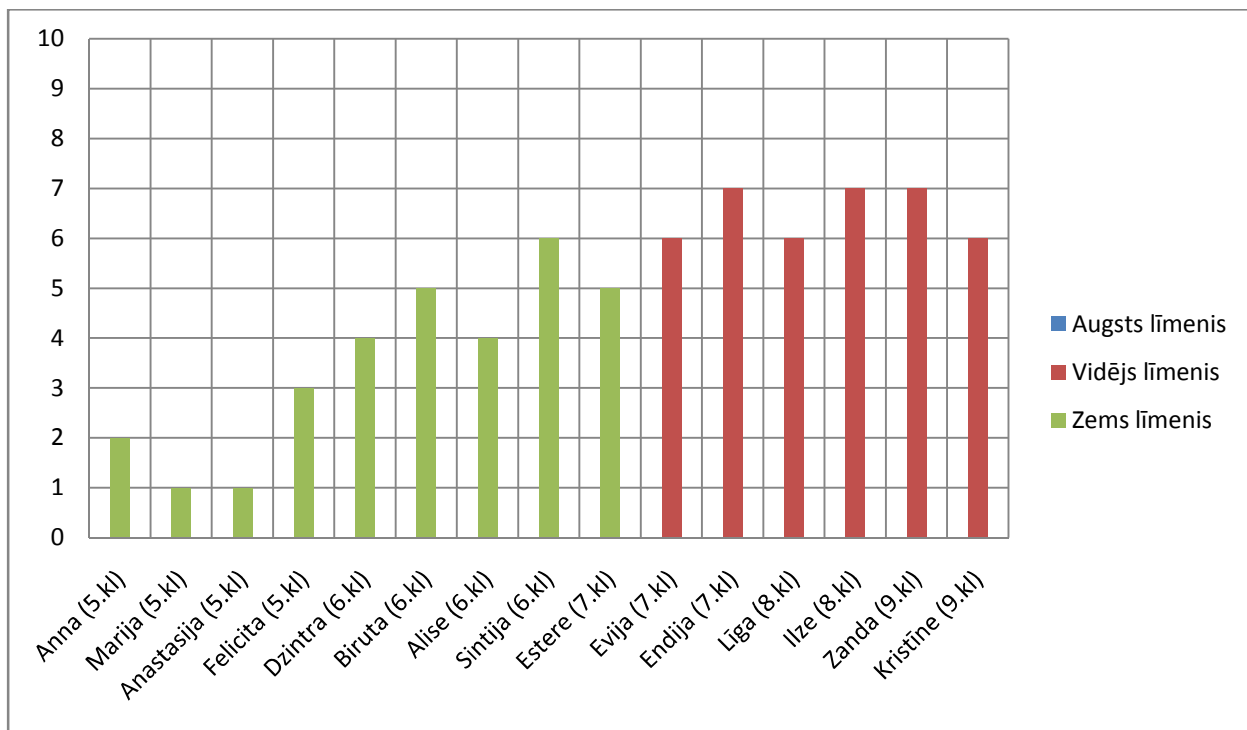
3. attēls. Uztveres rādītāji mācību gada sākumā.

Analizējot mūzikas tēlu uztveres un interpretācijas rādītājus mācību gada sākumā, tika secināts, ka 31.25% kora dalībnieku mūzikas tēlu uztveres un interpretācijas rādītāji vidējā līmenī. 50% kora dalībniekiem zems līmenis, savukārt 12% augsts līmenis. Var secināt, ka šādi mūzikas tēlu uztveres un interpretācijas rādītāji skaidrojami ar dziesmu apguvi, kas vēl ir procesā.

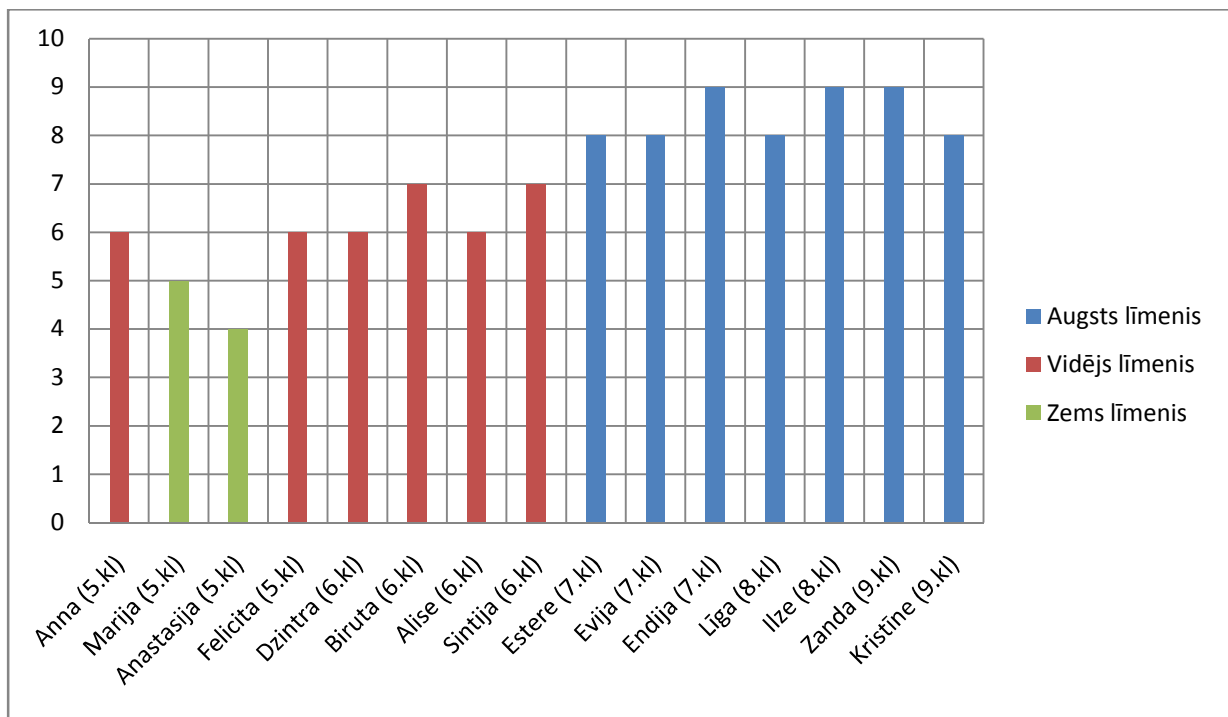
4. attēls. Uztveres rādītāji mācību gada beigās.

Mācību gada beigās mūzikas tēlu uztveres un interpretācijas rādītāji ir uzlabojušies. Tas skaidrojams ar dziedāšanas pieredzes pilnveidošanos gan mēģinājumos, gan koncertos. 43.75% kora dalībnieku mūzikas tēlu uztveres un interpretācijas rādītāji ir vidējā līmenī, kas ir tāds pats rādītājs, kā mācību gada sākumā. Mācību gada sākumā, vidējā līmeņa rādītāji bija vērojami piekto līdz devīto klašu kora dziedātāju vidū. Savukārt mācību gada beigās, vidējā līmeņa rādītāji ir vērojami piekto līdz septīto klašu kora dziedātāju vidū. 12.5% kora dziedātājiem rādītāji ir zemā līmenī, kas ir mazāks kora dziedātāju skaits kā mācību gada sākumā. Zema līmeņa rādītāji vērojami tikai piekto klašu skolēnu vidū. Kopumā kora dalībnieku prasme uztvert mūzikas tēlus un tos interpretēt var raksturot kā pilnveidojušos mācību gada laikā.

5. attēls. Sadarbības rādītāji mācību gada sākumā.

Mācību gada sākumā 50% kora dalībnieku sadarbības līmeņa rādītājs bija 50%. Šāds līmenis pārsvarā vērojams vecāko klašu (7.- 9.) kora dalībnieku vidū. Savukārt piekto un sesto klašu kora dziedātāju sadarbības līmeņa rādītājs ir zems. Sadarbības kritērijos ietilps kora darbības mērķu izpratne un iesaistīšanās mērķu sasniegšanā.

6. attēls. Sadarbības rādītāji mācību gada beigās.

Analizējot sadarbības rādītājus mācību gada beigās, tiek secināts, ka kopējais sadarbības līmenis kolektīvā ir augstāks kā mācību gada sākumā. 43.75% kora kolektīva dalībniekiem sadarbības līmeņa rādītāji ir augsti. 37.5% vidējā līmenī, savukārt 12.5% zemā līmenī.

Izvērtējot kritērijus, rādītājus un iegūtos rezultātus, tiek secināts, ka kora dalībnieku komunikācijas rādītāju līmenis mācību gada sākumā ir vidējs. Mūzikas tēlu uztveres un interpretācijas līmenis ir zems. Sadarbības rādītāju līmenis ir zems.

2. tabula. Kritēriju rādītāju līmeņi, mācību gada sākums

Mācību gada sākums			
	Zems līmenis	Vidējs līmenis	Augsts līmenis
Komunikācija		x	
Mūzikas tēlu uztvere un interpretācija	x		
Sadarbība	x		

3. tabula. Kritēriju rādītāju līmeņi, mācību gada beigās

Mācību gada beigās			
	Zems līmenis	Vidējs līmenis	Augsts līmenis
Komunikācija			x
Mūzikas tēlu uztvere un interpretācija		x	
Sadarbība			x

Mācību gada beigās kora dalībnieku komunikācijas rādītāju līmenis ir augsts. Tas skaidrojams ar veiksmīgu jauno dziedātāju integrāciju kora kolektīvā, veiksmīgas komunikācijas izveidošanās starp kora kolektīvu un diriģentu un dažādu kolektīvu pasākumu organizēšanā.

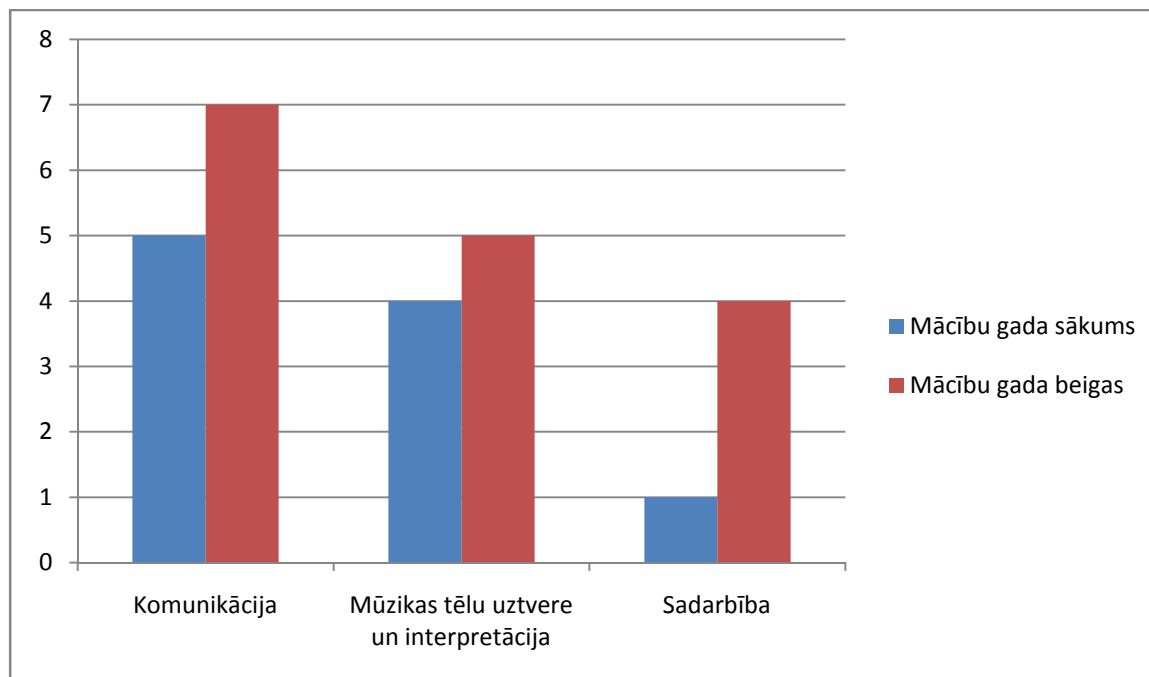
Muzikālo tēlu uztvere un interpretācijas rādītāju līmenis no zema cēlies līdz vidējam. Tas tiek skaidrots ar diriģenta pārdomātu kora repertuāru un pārlicinošu dziesmu interpretācijas iestudēšanu, kā rezultātā kora dalībnieki varēja iepazīt diriģenta demonstrētos piemērus. Rezultātā kora dziedātāji varēja salīdzināt diriģenta dziesmas interpretāciju ar savu iekšējo pasauli un radīt savu interpretāciju.

Mācību gada beigās sadarbības prasmju līmenis no zema cēlies līdz augstam. Tas skaidrojams ar kolektīva saliedēšanos, kora mērķu izpratni un iesaistīšanos to sasniegšanā. Diriģenta kompetence un pārdomāta saskarsme ar kora dalībniekiem un pārdomāta repertuāra izvēle, veicināja kora dalībnieku aktīvāku iesaistīšanos kora mērķu sasniegšanā.

Darba turpinājumā tiks detalizētāki analizēti dažu kora dalībnieku saskarsmes prasmju pilnveides rādītāji. Šie kora dalībnieki tika izvēlēti jo:

- divas piektās klases meitenes mācību gada sākumā bija klusas, komunicēt izvēlējās ar saviem klasesbiedriem.

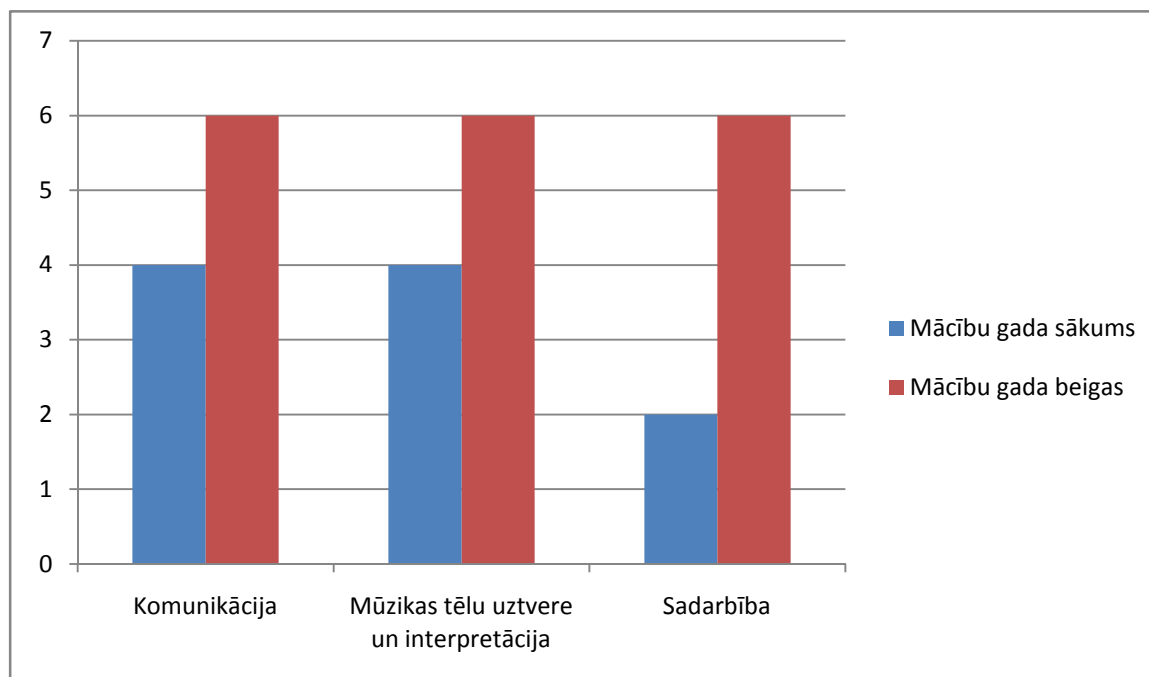
- septītās klases kora dalībnieks mācību gada sākumā traucēja mēģinājumu procesu pārāk aktīvi komunicējot.

6. attēls. Anastasijas rādītāji

Anastasija ir piektās klases skolniece, kura izrādīja vēlmi dziedāt korī bez diriģenta uzaicinājuma. Mācību gada sākumā Anastasijas saskarsmes prasmju rādītāji ir zema līmeņa. Anastasija labprātāk komunicēja ar saviem klases biedriem, pilnībā ignorējot citus kora dalībniekus. Tomēr, ja ar Anastasiju uzsāka sarunu individuāli, viņa labprāt tajā iesaistījās..

Mācību gada beigās Anastasijas saskarsmes prasmes līmenis ir cēlies. Anastasija labprāt komunicē ar citiem kora dziedātājiem. Ja tiek iesaistīta sarunā, piedalās. Pilnveidojušās arī ir muzicēšanas prasmes, viņa iedziļinās muzikālo tēlu raksturojumos, ar interesi seko diriģenta demonstrētajiem piemēriem un cenšas tos attēlot. Sadarbības prasmes rādītāji mācību gada beigās ir ļoti cēlušies. Tas skaidrojams ar diriģenta iedrošinājumiem aktīvi piedalīties mēģinājumu procesos.

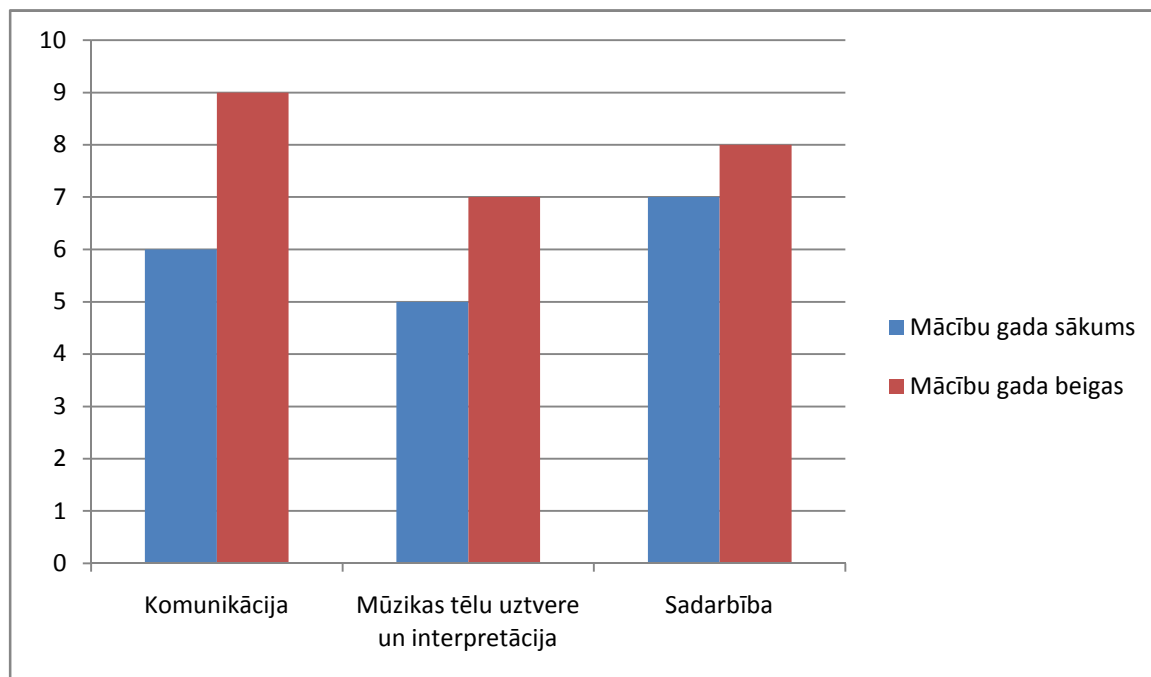

7. attēls. Annas rādītāji

Anna ir piektās klases skolniece, paralēli mācās mūzikas skolā. Viņai patīk spēlēt vijoli. Mācību gada sākumā viņa bija klusa un iesaistījās sarunās pārsvarā tikai ar klasesbiedriem.

Anna kārtīgi izpildīja visus diriģenta norādījumus, pedagoģiskie vērojumi liecina, ka tie bija viegli saprotami, tas skaidrojams ar Annas muzicēšanas pieredzi.

Mācību gada beigās ļoti cēlies sadarbības rādījumu līmenis. tas tiek skaidrots ar mācīšanos mūzikas skolā, kas veicinājis izpratni par kolektīvo muzicēšanu. Komunikācijas prasmes līmenis arī ir cēlies. Tas skaidrojams ar veiksmīgu piektās klases dziedātāju iesaistīšanu kolektīvā un dažādu saskarsmes situāciju veidošanu mēģinājumu laikā. Annas muzikālā pieredze veicināja ātrāku dziesmu apguvi, kas palīdzēja nostiprināt draudzīgas attiecības ar citiem kora dalībniekiem.

8 attēls. Esteres rādītāji

Estere ir 7. klases skolniece, kas korī dzied jau vairākus gadus. Esterei vērojama interese par kora mēģinājumu norisi un bieži griežas pie diriģenta ar dažādiem ierosinājumiem efektīvāku mēģinājumu organizēšanai. Esterei ir labas vokālās dotības un ar lielu interesi dzied tās dziesmas, kas viņai patīk. Labprāt iesaistās visu veidu sarunās, mēģina ar savu viedokli ietekmēt citus kora dziedātājus.

Mācību gada laikā Estere vairākas reizes paziņoja, ka nevēlas dziedāt korī, bet tajā pašā laikā turpināja nākt uz mēģinājumiem. Lai radītu lielāku interesi par muzicēšanu korī, Esterei tika uzticēti daži solo dziedājumi. Līdz ar to interese par dziedāšanu kļuva lielāka un iedziļināšanās dziesmu izpildīšanā nopietnāka.

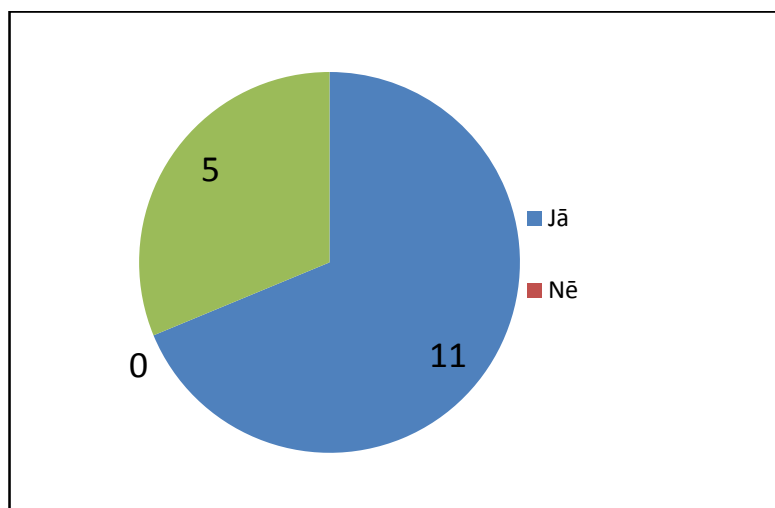
Mācību gada beigās ļoti būtiski cēlies komunikācijas rādītāju līmenis. Tas skaidrojams ar ļoti daudz diriģenta padomiem komunikācijā ar kora kolektīvu. Diriģents ar Esteri komunicēja mērķtiecīgāk, jo solo dziedāšana ir liela atbildība un dziedātājs bija pilnvērtīgi jāsagatavo.

Darba turpinājumā tiks analizēti kora dalībnieku un audzinātāju viedokļi par saskarsmes prasmju pilnveidi kora nodarbībās. Pētījumā piedalījās 16 kora dalībnieki un 10 pedagogi.

Anketā kora dalībniekiem iekļauti 10 jautājumi, no kuriem 6 ir slēgtā tipa jautājumi, uz kuriem jāsniedz viena konkrēta atbilde. Astotais ir papildu jautājums, kur respondentam tika dota

iespēja atbildēt uz četriem atbilžu variantiem, gadījumā, ja respondenti uz septīto jautājumu atbildēja apstiprinoši. Divos jautājumos bija iespēju komentēt savu atbildi, bet vienā jautājumā respondentam tika piedāvāts izteikt atbildi izvērstā veidā.

Ar pirmo jautājumu: "*Vai, tavuprāt, koris ir draudzīgs kolektīvs?*", tika noskaidrots vai kora dalībniekiem ir draudzīgas savstarpējās attiecības un pozitīvas saskarsmes iespējas korī.

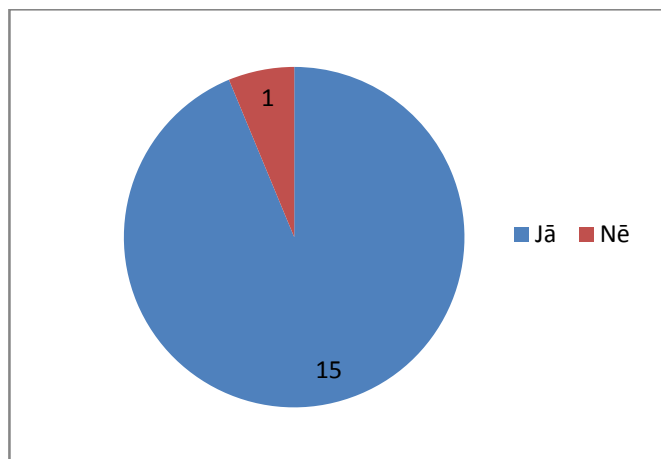

9. attēls. Respondentu atbildes uz 1.aptaujas anketas jautājumu

Pēc atbilžu rezultātu analīzes uz pirmo anketas jautājumu, var secināt, ka 68.75% pusaudžu savstarpējās attiecības vērtē kā draudzīgas, kas vairo pozitīvas emocijas un saskarsmes prasmju attīstību kora dalībnieku vidū. 31.25% kora dalībnieku atbildēja, ka nezina vai kolektīva attiecības ir draudzīgas. Šāda atbilde dominē 11 un 12 gadīgu skolēnu viedokļos, kas skaidrojams ar jaunāko un vecāko klašu skolēnu socializēšanos. Novērojot skolēnu darbību kolektīvā, var secināt, ka kolektīva dalībnieku savstarpējās attiecības pārsvarā ir draudzīgas un vērstas uz pozitīvu komunikāciju.

Otrais un trešais jautājums atspoguļo respondentu saskarsmes aktivitāti starp klasesbiedriem un citiem kora dalībniekiem. Mēģinājuma procesā ir vairākas iespējams kora dalībniekiem komunicēt, kas noris pirms un pēc mēģinājuma un mēģinājuma pauzē. Pedagoģisko novērojumu rezultātā tiek secināts, ka mācību gada sākumā jaunākie kora dalībnieki labprātāk izvēlas komunicēt ar vienaudžiem, nevis vecāku klašu skolēniem.

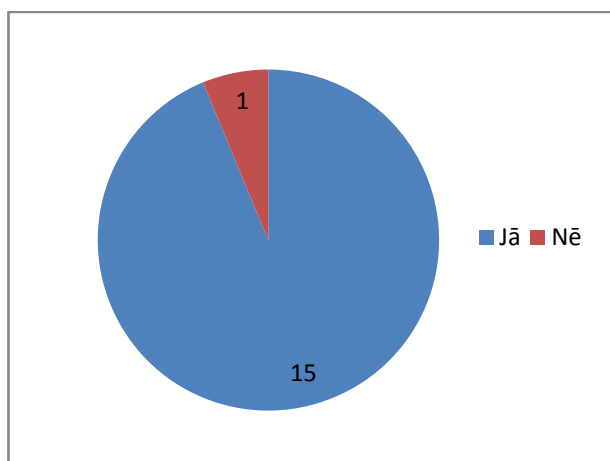
Atbildot uz otro anketas jautājumu: "*Vai Tu kora mēģinājumu pauzēs, vai pirms un pēc kora mēģinājumiem, sarunājies ar klasesbiedriem?*", respondentiem bija jānorāda vai viņi izmanto iespējas kontaktēties ar saviem klasesbiedriem kora mēģinājumu procesā.

10. attēls. Respondentu atbildes uz 2.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot atbildes uz otro jautājumu, tika secināts, ka gandrīz visi kora dalībnieki izmanto izdevību kontaktēties ar saviem klasesbiedriem. Viens no respondentiem norādīja, ka *nav laika* kontaktēties ar klasesbiedriem. Tas skaidrojams ar to, ka uz mēģinājumu skolēns ierodas īsi pirms mēģinājuma sākuma un pēc mēģinājuma *dodas tālākās gaitās*, kas samazina iespējas kontaktēties ar klasesbiedriem. Savukārt savstarpējās komunikācijas iespējas mēģinājumu starplaikos netiek uzskatītas par pietiekamām.

Ar trešo jautājumu: "*Vai Tu mēdz sarunāties arī ar citiem kora dalībniekiem?*" tika noskaidrots vai kora dalībniekiem ir iespējas un vēlme komunicēt ar kora dalībniekiem, kas nav klasesbiedri. Tas tika izziņāts, lai novērtētu kora dalībnieku iespējas pilnveidot saskarsmes prasmes ar mazāk pazīstamiem kora dalībniekiem.

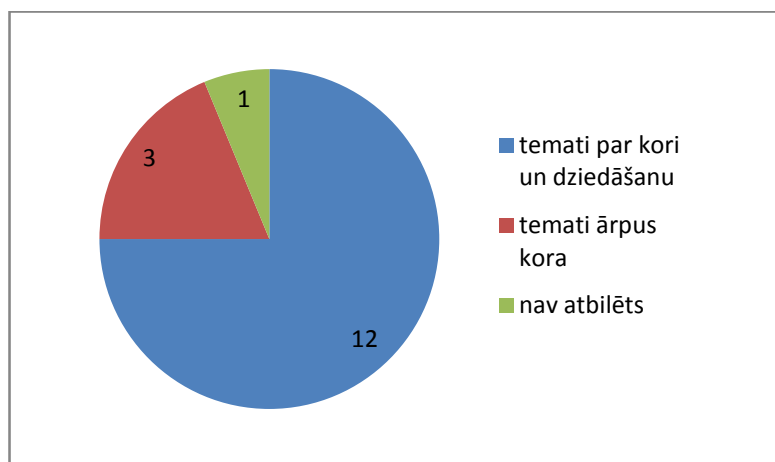

11.attēls. Respondentu atbildes uz 3.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot respondentu sniegtās atbildes, var secināts, ka gandrīz visi kora dalībnieki kontaktējas savā starpā. Kopumā tiek secināts, ka kora dalībniekiem ir iespēja pilnveidot savas

saskarsmes prasmes gan ar klasesbiedriem, gan ar citiem kora dziedātājiem kora mēģinājuma starplaikos.

Lai pārplacinātos, vai diriģenta sniegtā informācija par dziesmas interpretāciju tiek uztverta pilnvērtīgi, anketā tika iekļauts jautājums: "*Kādus tematus Jūs visbiežāk pārspriežat?*". Svarīgi, ka jautājums ietver arī skolnieku saskarsmes prasmju pilnveidošanos pārspriežot vēroto un uztverto mēģinājuma procesā.

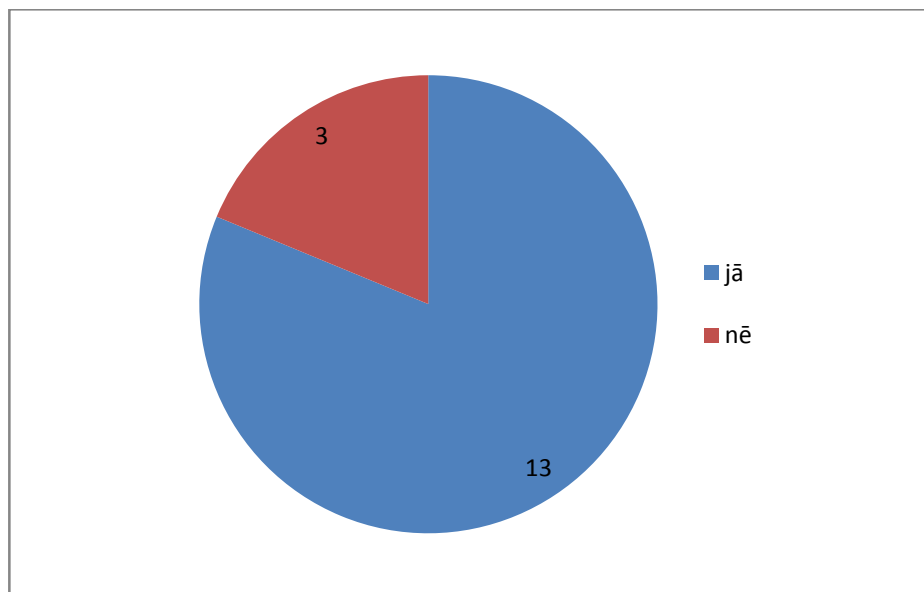

12. attēls. Respondentu atbildes uz 4.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot rezultātus tiek secināts, ka galvenais temats ir saistīts ar kori un dziedāšanu. 75% respondenti norādīja, ka apspriež un pārrunā dziesmu saturu, grūto vietu izpildīšanas problēmas. Kā arī kora mēģinājumu gaitu un koncertu kvalitātes prognozēšanu.

Var secināt, ka 75% atbildes ir skaidrojamas ar interesantu mēģinājuma procesu un aktīvu kora dalībnieku iesaistīšanos tajā. Mēģinājumu procesā diriģents demonstrē dažādas saskarsmes prasmes un kora dalībnieki piedalās procesā, jo novērtē un pārrunā saņemto informāciju. Izprotot dziesmas saturu, tās izpildīšanas veidu un raksturu, dalībnieki iepazīst un pilnveido savas saskarsmes prasmes muzicēšanas procesā.

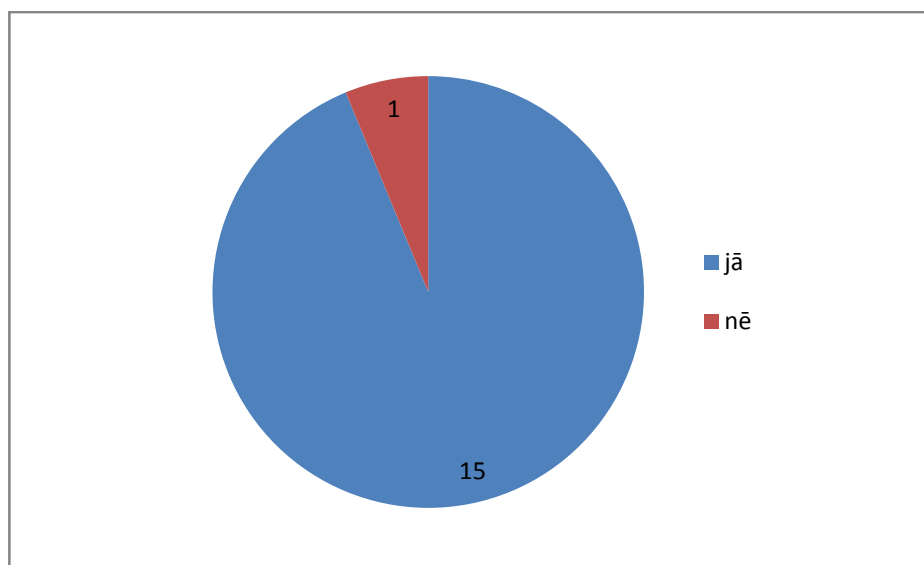
Ar piekto jautājumu: "*Vai Tu korī esi ieguvis/ieguvusi jaunus draugus*", tika novērtētas kora dalībnieku savstarpējās attiecības.

13.attēls. Respondentu atbildes uz 5.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot piektā jautājuma atbilžu rezultātus, tiek secināts, ka 81.25% kora dalībnieku ir ieguvuši jaunus draugus, kas liecina par pozitīvu un veiksmīgu saskarsmju prasmju pielietošanu, jo cilvēks vēlas kontaktēties ar cilvēkiem, kas viņā rada pozitīvas emocijas un iespaidus.

Ar sesto jautājumu: "*Vai Tev ir viegli sadraudzēties ar citu klašu skolēniem?*", tika noskaidrots, vai kora dalībniekiem, pielietojot saskarsmes prasmes, izdodas iepazīties ar citu klašu skolēniem.

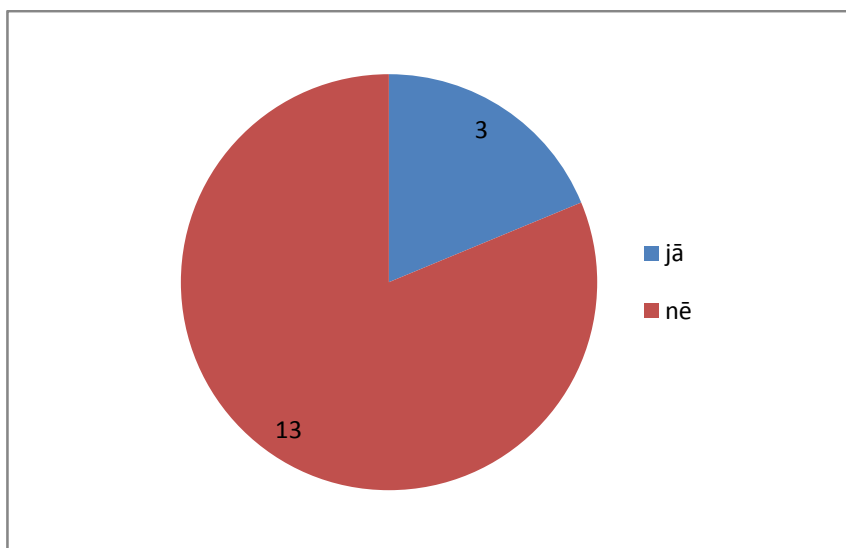

14. attēls. Respondentu atbildes uz 6. aptaujas anketas jautājumu

Analizējot rezultātus, var secināt, ka 87.5% kora dalībniekiem ir viegli sadraudzēties ar skolēniem, kas ir vecāki, vai jaunāki par viņiem, kas nozīmē, ka saskarsmes prasmes tiek

pilnveidotas ne tikai starp vienaudžiem, bet arī ar citiem kora dalībniekiem. Viena atbilde liecina par respondenta neiekļaušanos komunikācijas procesā, kas skaidrojums ar saskarsmes prasmju nepietiekamu pilnveidi.

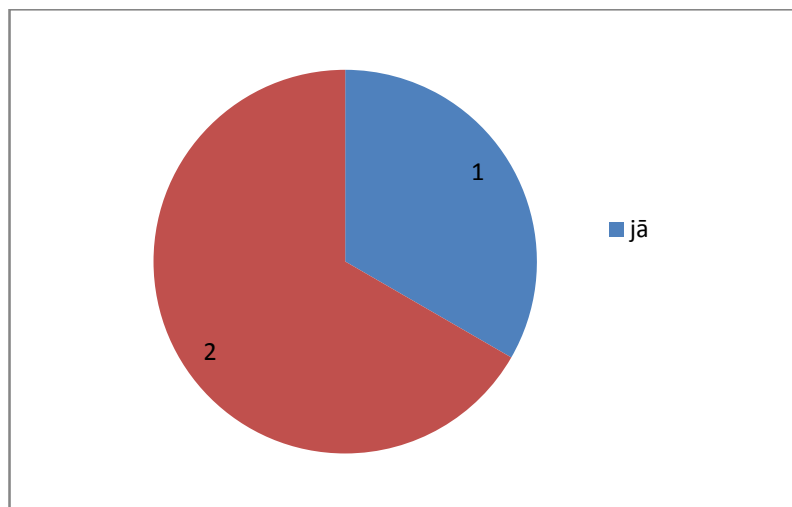
Ar septīto jautājumu: "*Vai Tev ir gadījies sastrīdēties ar kādu kora dziedātāju?*", tika noskaidrots vai kora dalībnieku starpā bieži veidojas konfliktsituācijas.

15. attēls. Respondentu atbildes uz 7. aptaujas anketas jautājumu

Novērtējot jautājuma rezultātus tiek secināts, ka pusaudžiem kolektīvā pārsvarā veidojas pozitīvas attiecības, kas nozīmē, ka saskarsmes prasmju pielietošana kolektīvā pārsvarā ir veiksmīga, jo tikai 18.75% kora dalībnieku norāda, ka ir konfliktējuši.

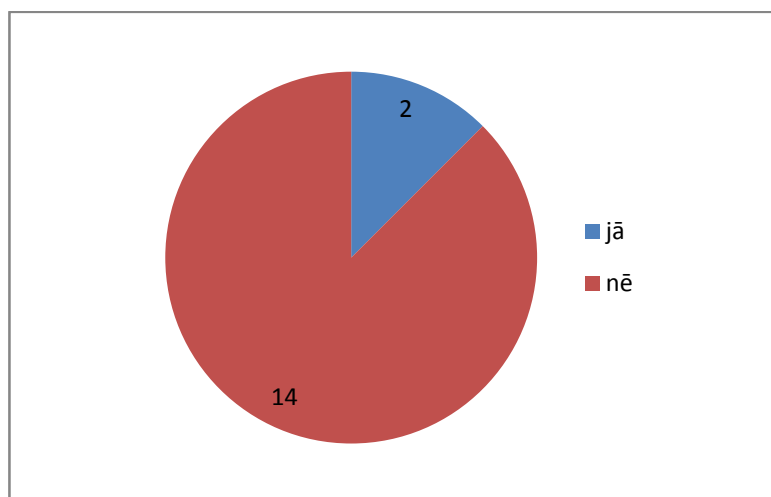
Astotais jautājums ir papildu jautājums, gadījumā, ja respondents ir atbildējis apstiprinoši. Ar papildu jautājumu: "*Kā Tu atrisināji šo strīdu?*" tika noskaidrots kora dalībnieku prasmju pielietošanas efektivitāte konfliktsituāciju risināšanā. Tas liecinātu par prasmi risināt jebkāda tipa jautājumus vispārējā saskarsmes procesā.

16. attēls. Respondentu atbildes uz 8.aptaujas anketas jautājumu

Apstiprinoši uz septīto jautājumu atbildēja trīs kora dalībnieki, kas liecina, ka vismaz vienu reizi katrs no šiem dalībniekiem ir bijis iesaistīts savstarpējā strīdā ar citu kora dalībnieku. Kā prasmi *saviem spēkiem* atrisināt radušos konflikta situācijas norādīja divi dalībnieki, kas nozīmē, ka konkrētie kora dalībnieki ir pratuši veiksmīgi pielietot savas saskarsmes prasmes konflikta situācijas atrisināšanai. Savukārt trešais dalībnieks atbildēja, kas norāda, ka šo situāciju palīdzēja atrisināt citi kora dalībnieki. Tas liecina par kolektīva prasmi risināt šādas situācijas un apstiprina pirmajā anketas jautājumā iegūtos rezultātus, tas ir, koris kopumā draudzīgs kolektīvs.

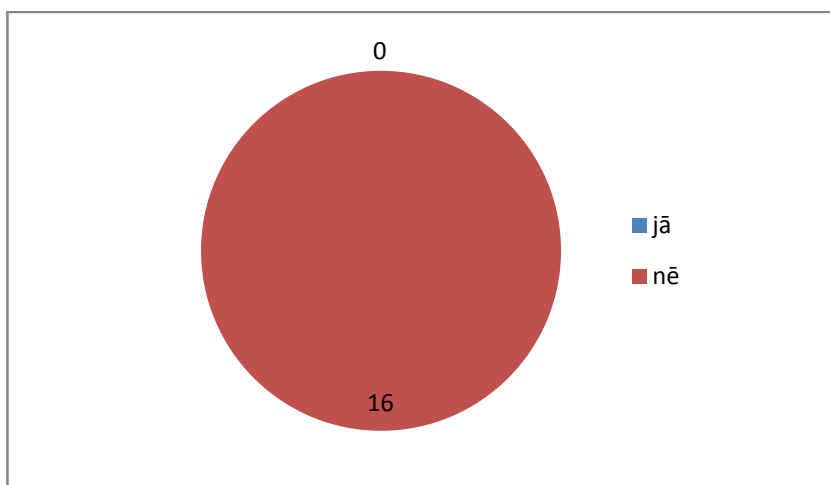
Ar jautājumu: "*Vai korī Tevi ir aizvainojuši?*", tiek noskaidrots, vai starp kora dalībniekiem ir bijušas personīgas dabas konfliktsituācijas.

17.attēls. Respondentu atbildes uz 9.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot atbildes uz jautājumu, tiek secināts, ka kora dalībnieki savstarpējā saskarsmes procesā uzkrāj pozitīvas saskarsmes pieredzi. Tas liecina par pilnvērtīgu saskarsmes procesu norisi un saskarsmes prasmju pilnveidošanos starp kora dalībniekiem. 12.5% respondentu norādīja, ka ir tikuši personīgi aizvainoti kora kolektīvā. Pedagoģiskā pieredze liecina, ka pārpratumi notikuši ikdienas kontaktsituāciju rezultātā, apgūstot un pilnveidojot saskarsmes prasmes.

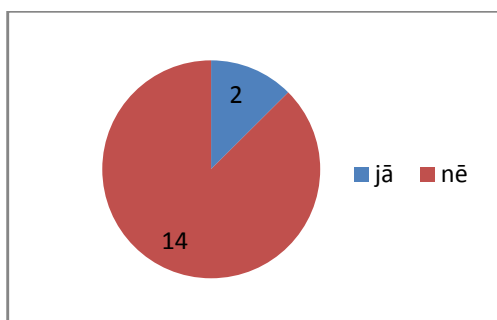
Ar desmito jautājumu: "*Vai korī Tu esi kādu personīgi aizvainojis?*", tika noskaidroti saskarsmes procesa negatīvie aspekti.

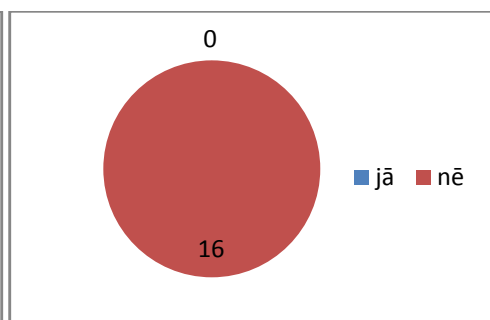
10. attēls. Respondentu atbildes uz 10. aptaujas anketas jautājumu

Analizējot 10 jautājuma respondentu atbildes, skaidri redzams, ka 100% kora dalībnieki neatceras situācijas, kad būtu kādu personīgi aizvainojuši. Tas liecina, ka kolektīvā kopumā valda pozitīva atmosfēra.

Savukārt salīdzinot devītā un desmitā jautājuma respondentu atbilžu rezultātus, tiek secināts, ka, konfliktsituācijas izveidojušās spontāni un nav palikušas respondentu atmiņā.

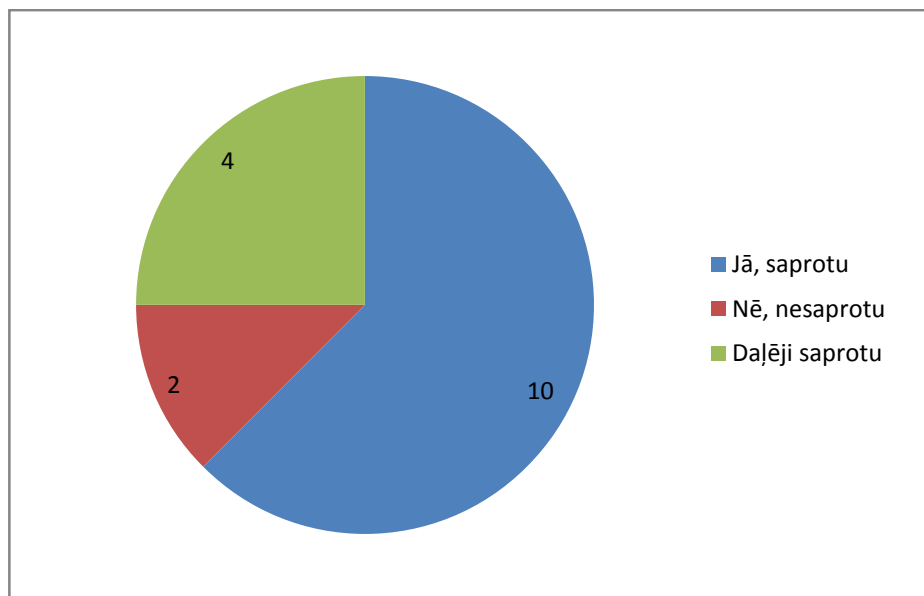
9. jaut.: "*Vai korī Tevi ir aizvainojuši?*"

9. jaut.: "*Vai korī Tu esi kādu personīgi aizvainojis?*"

18. attēl.9. un 10. jautājuma respondentu atbilžu salīdzinājums

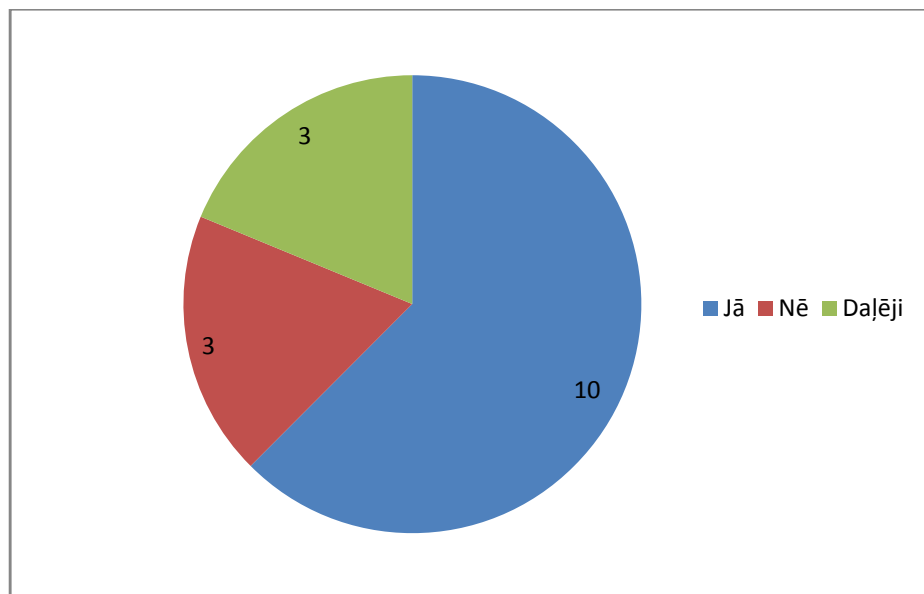
Ar vienpadsmito jautājumu: "Tev Tu saprotu diriģenta norādījumu par dziesmas tēlu attēlošanu dziedot?", tika noskaidrota kora dziedātāju prasme uztvert diriģenta demonstrēto dziesmas tēlu interpretācija.

19. attēls. Respondentu atbildes uz 11.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot atbildes uz jautājumu, var secināt, ka pārsvarā kora dalībnieki uztver diriģenta dziesmas tēlu interpretāciju. 62.5% respondentu atbildēja ka saprot diriģenta dziesmas tēlu interpretāciju. Var secināt, ka 62.5% dziedātāju uztvert diriģenta tēlu, emocijas, vēlmes un priekšstatu par nodomiem. Savukārt 25% respondentu norādīja atbildi: "daļēji saprotu". Šādu atbildi pārsvarā sniedza 12 un 13 gadīgi respondenti, kas skaidrojams ar perceptīvo saskarsmes prasmju pilnveides procesu. 12.5% respondentu norādīja atbildi: "Nē, nesaprotu". Šāda atbilde tiek skaidrota ar vēl nepilnveidojušām perceptīvās saskarsmes prasmēm. Kopumā tiek secināts un pedagoģiskā pieredze liecina, ka pārsvarā kora dziedātāji atbilstoši uztver diriģenta dziesmas tēlu interpretāciju.

Ar divpadsmito jautājumu, "Vai Tev viegli attēlot dziesmas tēlus pēc diriģenta piemēra?", tika noskaidrots vai kora dziedātāji prot interpretēt dziesmas tēlus.

20. attēls. Respondentu atbildes uz 12.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot atbildes uz jautājumu, var secināt, ka 62.5% no respondentiem izdodas attēlot dziesmas tēlus pēc diriģenta interpretācijas piemēriem. Savukārt 18.75% respondentu norādījuši atbildi: "*Daļēji*", kas liecina par respondentu saskarsmes prasmju pilnveidošanos. tieši tāds pats respondentu skaits norādīja ka neprot interpretēt dziesmas tēlus muzicējot. Šāda atbilde dominēja 11 un 12 gadīgu kora dalībnieku vidū, kas liecina par perceptīvo saskarsmes prasmju līmeni vēl pilnveidošanās stadijā. Kopumā tiek secināts un pedagoģiskā pieredze liecina, ka pārsvarā kora dziedātāji prot veidot muzikālo interpretāciju dziesmas tēliem.

Darba turpinājumā tiks analizētas kora dalībnieku klašu audzinātāju atbildes uz jautājumiem par kora dalībnieku saskarsmes prasmju pielietošanu klasē. Anketēšana notika 2016. gada maijā, aptaujā piedalījās kopā 5. - 9. klašu skolotāji.

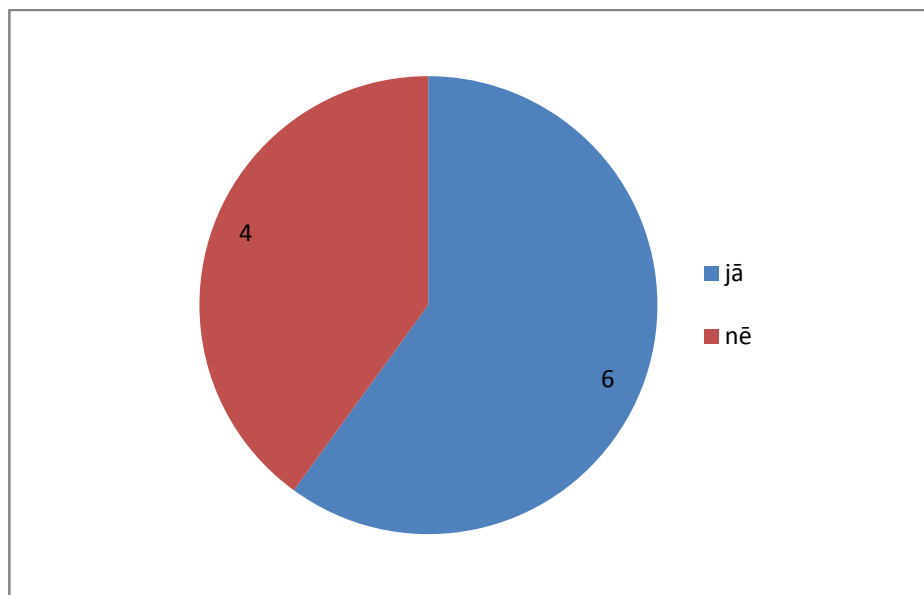
Anketā kora dalībnieku audzinātājiem kopā iekļauti 6 jautājumi, no kuriem 5 ir slēgta tipa jautājumi ar iespēju vienā jautājumā komentēt savu atbildi, bet vienā jautājumā atbilde bija jāsniedz izvērtā formā.

Ar pirmo jautājumu: "*Vai Jūs uzskatāt, ka skolēnu dalība korī pilnveido skolēnu saskarsmes prasmes ?*", tika noskaidrots skolotāju viedoklis skolēnu dalībai korī.

Analizējot skolotāju sniegtās atbildes, tiek secināts, ka visi skolotāji uzskata, ka korī skolēni pilnveido saskarsmes prasmes un dalība korī pozitīvi attīsta skolēna emocionālo pasauli.

Ar otro jautājumu: "Vai korī dziedošie skolēni ir atraisīti saskarsmē ar vienaudžiem mācību procesā, piemēram diskusijās, kolektīvā uzdevumu risināšanā?", tika noskaidrots, vai korī dziedošo skolēnu saskarsmes prasmes pozitīvi ietekmē mācību rezultātus kopumā. Visi pedagogi atbildēja apstiprinoši, atzīmējot, ka kora dalībnieku saskarsme ar vienaudžiem pozitīvi ietekmē mācību rezultātus kopumā. Skolēni veiksmīgāk iesaistās diskusijās un kolektīvu uzdevumu pildīšanā. Pamatojoties uz anketas aptaujas rezultātiem, tiek secināts, ka skolēni prot pielietot savas saskarsmes prasmes saskarsmē ar citiem skolēniem kopīgu mērķu sasniegšanai.

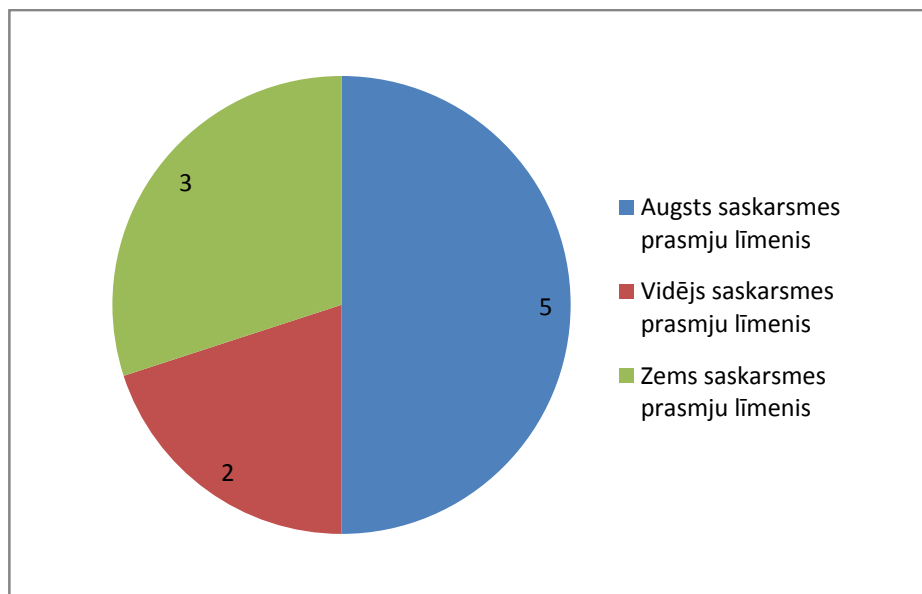
Ar trešo jautājumu: "Vai salīdzinājumā ar citiem klases skolēniem, korī dziedošie skolēni komunikācijā vairāk izmanto neverbālos saskarsmes līdzekļus?", tika noskaidrots, vai kora dalībnieki veiksmīgāk pilnveidojuši saskarsmes prasmes salīdzinājumā ar vienaudžiem, kuri neapmeklē kora nodarbības.

21. attēls. Respondentu atbildes uz 3.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot trešā jautājuma rezultātus tika secināts, ka jaunāko klašu (5.-7.) audzinātāji norādīja, ka kora dalībnieki vairāk izmanto neverbālās saskarsmes prasmes, kā vienaudži. Tas liecina, ka kora nodarbības ir veiksmīgs saskarsmes prasmju pilnveidošanas instruments, kas nodrošina pusaudžiem veiksmīgu saskarsmes prasmju pilnveidi. Savukārt vecāko klašu (8.-9.) audzinātāji norādīja, ka korī dziedošo skolēnu neverbālās saskarsmes prasmju pielietošanas aktivitāte salīdzinājumā ar citiem klases biedriem ir līdzvērtīga. Tiek secināts, ka korī dziedošie skolēni, kontaktējoties ar klasesbiedriem veicinājuši kopējo klases saskarsmes prasmju pilnveidošanos.

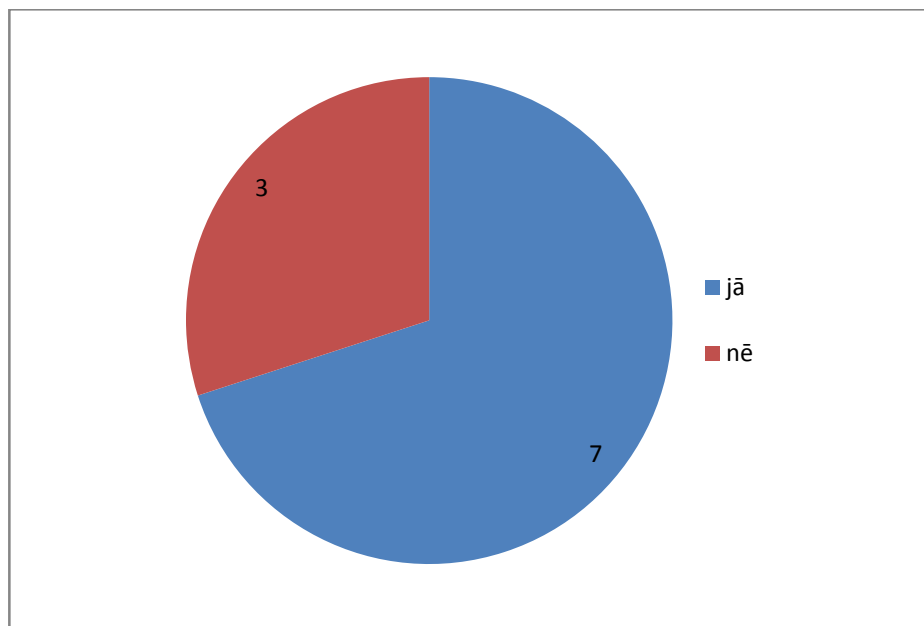
Ar ceturto jautājumu: "Kā Jūs raksturotu skolas korī dziedāšo skolēnu prasmes risināt konfliktsituācijas?", tika noskaidrots skolotāju viedoklis par korī dziedāšo skolēnu prasmēm risināt konfliktsituācijas. Kā redzams teorētiskās daļas galvenajos secinājumos, pusaudžu vecumposmā viena no būtiskākajām problēmām ir pusaudžu savstarpējie konflikti un prasme risināt konfliktsituācijas. Tādēļ svarīgi skolēnam prast pielietot savas saskarsmes prasmes pozitīvā virzienā.

22. attēls. Respondentu atbildes uz 4.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot iegūtos rezultātus, tiek secināts, ka vecāko klašu kora dziedātāju audzinātāji (8. - 9.) skolēnu prasmes risināt konfliktsituācijas raksturo kā pilnveidotas. Skolēnu prasmes risināt konfliktsituācijas vidējā līmenī norādīja sesto un septīto klašu audzinātāji. Savukārt analizējot piekto un vienas sestās klases audzinātāju norādītās atbildes, tiek secināts, ka šo kora dalībnieku saskarsmes prasmes līmenis konfliktsituāciju risināšanā ir zems. bet vērojams progress. Kopumā tiek secināts un pedagoģiskā pieredze liecina, ka korī dziedāšie skolēni attīsta savas saskarsmes prasmes.

Ar piekto jautājumu, "Vai korī dziedāšie skolēni savstarpēji kontaktējas biežāk kā ar citiem klasesbiedriem?", tiek noskaidrots, vai korī dziedāšie skolēni pielieto savas saskarsmes prasmes kontaktējoties ar citiem klases biedriem.

23. attēls. Respondentu atbildes uz 5.aptaujas anketas jautājumu

Analizējot iegūtos rezultātus, tiek secināts, ka jaunāko klašu skolēni (5. - 6.) vairāk izvēlas kontaktēties ar klasē esošajiem kora dalībniekiem. Tas skaidrojams ar kopīgām interesēm un iepazītu saskarsmes procesu savā starpā. Savukārt vecāko klašu (7. - 9.) skolēnu audzinātāji norāda, ka kopumā vērojama vienlīdz aktīva saskarsme starp klases skolēniem. Tas liecina, ka korī dziedošie skolēni izmanto savas saskarsmes prasmes komunikācijā ar citiem klasesbiedriem.

Ar sesto jautājumu: "*Vai Jūsaprāt izveidojas saskarsme starp klausītājiem un dziedātājiem koncertu laikā?*", tiek noskaidrots, vai kora dalībnieki, muzicējot prot izmantot saskarsmes prasmes, lai radītu interesi klausītājos.

Analizējot respondentu atbildes, tiek secināts, ka koncertu laikā izveidojas saskarsme ar klausītājiem. Tas liecina par kora dalībnieku prasmi ieinteresēt klausītājus ar savu dziesmas interpretāciju.

Empīriskajā pētījumā tika apstiprināta bakalaura darbā izvirzītā hipotēze. Pilnveidot saskarsmes prasmes dziedot 5.-9. klašu korī ir iespējams, kad dziedātājs pats ir personīgi ieinteresēts un motivēts apmeklēt un piedalīties kora nodarbībās. Kora vadītājam mēģinājumu process ir jābalsta uz pedagoģiskiem un psiholoģiskiem nosacījumiem par pusaudžu vecumposma raksturīpašībām un pedagoģiskajā darbā jāizmanto paņēmieni pusaudžu saskarsmes prasmju pilnveidošanai.

Vispārējās un mūzikas psiholoģijas un pedagoģijas zinātnieku un metodiķu literatūras un empīriskā pētījuma analīzes rezultātā, tika izstrādāti ieteikumi 5.-9.klašu koru dziedātāju saskarsmju prasmju pilnveidei:

1. Lai koristi pilnveidotu saskarsmes prasmes ir jābūt diriģentam ar izkoptām un attīstītām saskarsmes prasmēs un jāprot tās uzskatām demonstrēt, gan savstarpējā komunikācija ar kora dalībniekiem pirms un pēc kora mēģinājumiem un koru mēģinājumu pauzēs, gan dziesmu apguves procesā.
2. Lai skolēnos stimulētu motivāciju apmeklēt kora nodarbības kora vadītājam jāveido pozitīva saskarsme mūzikas stundās, jo tieši mūzikas stundas ir pirmās saskarsmes vieta diriģentam un potenciālajiem kora dziedātājiem. Potenciālajam kora dziedātājam patīkamas saskarsmes rezultātā ar mūzikas skolotāju radīsies vēlme apmeklēt kora nodarbības.
3. Lai kora dalībnieki būtu papildus motivēti kora mērķu sasniegšanā un aktīvāk piedalītos kora dziesmu apguves procesā, kā rezultātā aktīvi līdzdarbojas un pilnveido savas saskarsmes prasmes, kora diriģentam ir jāveido kora dalībniekiem interesants repertuārs. Iespēju robežās repertuārā vajadzētu iekļaut kādas kora dalībnieku izvēlētas dziesmas.
4. Lai kora dalībniekiem saglabātu motivāciju apgūt kora repertuāru, kura procesā tiek pilnveidotas saskarsmes prasmes, ieteicams organizēt koncertus vai piedalīties konkursos kas būtu papildus aktivitātes skolā noteiktajām aktivitāte. Koncerti un konkursi kuros koris var piedalīties paša izvēles vadīts saliedē kolektīvu un veicina savstarpējo kora dalībnieku mijiedarbību, kuras procesā notiek aktīva saskarsmes prasmju pilnveidošanās.

Secinājumi

Pētot un analizējot pedagoģijas un psiholoģijas zinātnisko literatūru un mūzikas pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par 5.-9. kora dziedātāju saskarsmes prasmju pilnveidošanos un analizējot pedagoģiskos novērojumus un anketēšanā iegūtos rezultātus, tika secināts.

Indivīda sociālās vajadzības, kuru apmierinājumu rada psiholoģisku komfortu sadarbībā, ir vajadzība pēc cilvēciskiem sakariem, būt vienam no, vajadzība pēc simpātijām, labvēlīgas attieksmes, vajadzība pēc pašapziņas, būt par neatkārtojamu personību, vajadzība pēc pašapliecināšanās.

Diriģenta autoritāte ir balstīta uz profesionāliem lēmumiem un lēmumi attiecībā uz muzikālajām prasībām nav apspriežami. Tomēr saskarsmes stils, kā šīs prasības panākt, ir atkarīgs no diriģenta personības - svarīgi ir pašam būt pozitīvas saskarsmes paraugam.

Korī ir iespējams radīt emocionālu līdzpārdzīvojumu, ļaut pieredzēt ikdienā reti piedzīvojamas emocijas. Šādai emocionālai pieredzei ir liela nozīme pusaudža saskarsmes prasmju pilnveidei.

Veicot pedagoģisko novērojumus un aptaujas anketu rezultātu analīzi, tika secināts, ka pusaudži ar laiku sāk apzināties savas personīgās atbildības nozīmību kora kolektīvā. Diriģenta uzdevums ir prast komunicēt ar koristiem tā, lai veidotos abpusēja saprašanās. Dalība skolas korī māca pusaudžiem atbildības apziņu, kā arī sadarbības prasmi. Kora viena no galvenajām funkcijām ir socializēšanās, kuras rezultātā pusaudži iegūst jaunus draugus, domubiedrus, jūtas iederīgi un nebaidās izteikt savu viedokli.

Izmantotā literatūra

1. Andersone, I. (2001). *Muzikālās izglītības nozīme pedagoģiskajā saskarsmē*. Rēzeknes Augstskola. Personība. Laiks. Komunikācija (1. -2.03.2001). Starptautiskās zinātniski praktiskās konferences materiāli II sējums. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 148. - 152. lpp.
2. Baltušīte, R. (2006). *Skolotāja loma mācīšanās motivācijā*. Rīga: Raka, 231 lpp.
3. Blumberga, S. (2002). *Pusaudžu asociālās uzvedības un pašaktualizācijas vajadzības izpaušme mūsdienu sabiedrības kontekstā. Teorija un prakse skolotāju izglītībā*. Rīga: RPIVA, 602. – 608. lpp.
4. Campbell, P. S. (2004). *Teaching music globally*. New York: Oxford University Press, 41.lpp.
5. Dauge, A. (1928). *Audzināšanas ideāls un īstenība: raksti par lietiško pedagoģiju*. Rīga: O. Jēpes apgāds, 124 lpp.
6. Dubkevičs, L. (2006). *Saskarsme audzēkņiem*. Rīga: Jumava, 223 lpp.
7. Ērliha, S. (2006). *Mūzikas skolotāja saskarsmes reālijas un perspektīvas studiju procesā. Teorija un prakse skolotāju izglītībā (25. 03.-27. 03. 2002)* Rīga: RPIVA, 127. – 130. lpp.
8. Fontana, D. (1995). *Psychology for Teachers. 3rd edition*. Macmillan Press Ltd, London.
9. Freiberga, I. (2000). *Emocionālā pārdzīvojuma nozīme mākslas uztverē. Bērns kā vērtība ģimenē un pirmskolā*. Rīga: SIA Izglītības soļi, lpp. 51 - 62.
10. Fulans, M. (1999). *Pārmaiņu spēki. Izglītības reformas virzieni*. Rīga: Zvaigzne ABC.
11. Garleja, R. (2001). *Sociālā uzvedība patērētāja izvēlas vadīšanā*. Rīga: Raka, 179 lpp.
12. Gembris, H. (2002). *Grundlagen musikalischer Begabung und Entwicklung. 2. Aufgabe*. Ausburg: Wissner Lehrbuch, S. 475
13. Geske, R. (2005). *Bērņa bioloģiskā attīstība*. Rīga: Raka, 314 lpp.
14. Gudykunst, W. B. (2003). *Cross-cultural and intercultural communication.*, 302 p
15. Handke, U. (1997). *Der Mutmacher*. Ratgeber für den pädagogischen Berufseinstieg, Berlin: Cornelson Verlag Scriptor, S. 160

16. Jurgena, I. (2002). *Vispārīgā pedagoģija*. Izglītības soli, 131 lpp.
17. Kupčs, J. (1997). *Saskarsmes būtība*. Rīga: Zvaigzne ABC, 71 lpp.
18. Ķiete, I., Suhanova, G. (2001). *Skolēnu spējas un mācību process skolā*. Rīga: Pētergailis, 60 lpp.
19. Malvesa, L. *Pusaudžu un jauniešu vecumposma psihiskās attīstības īpatnības*. Psiholoģija mums. <http://www.saulesjosta.lv/index.php/psihologija/1070-pusaudzu-un-jauniesu-vecumposma-psihiskas-attistibas-ipatnibas.html> (skatīts 01.05.2016.)
20. Marnauza, M. (1999). *Integratīvā pieeja diriģēšanas studiju procesā*. Promocijas darbs. Rīga: LU, 238 lpp.
21. Marnauza, M., Bašs. M. (2012). *Diriģēšanas metodoloģija*. Jelgava: SIA Zinātne, 272 lpp
22. Marsone, S. (2002). *Sociālās audzināšanas problēmas skolā. Teorija un prakse skolotāju izglītībā*. (25. 03.-27. 03. 2002) Rīga: RPIVA, 617.- 621. lpp.
23. Maslo, I. (1995). *Skolas pedagoģiskā procesa diferenciacija un individualizācija*. Rīga: RaKa, 175 lpp.
24. Millere, I. (2012). *Mūzikas loma bērnu un jauniešu dzīvē*. <http://www.izglitibakultura.lv/interesu-izglitiba/muzikas-loma-bernu-un-jauniesu-dzive> (Skatīts:01.04.2016.)
25. Milts, A. (2004). *Saskarsmes ētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 155 lpp.
26. Omārova, S. (2002). *Cilvēks runā ar cilvēku*. Kamene, 121 lpp.
27. Plotnieks, I. (1990). *Pedagoģiskā saskarsme*. Rīga: Latvijas zinību biedrība, 50 lpp.
28. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Raka, 88 lpp.
29. Schatt, P. W. (2007). *Einführung die Musikpädagogik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, S. 136
30. Students, J. A. (1998). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: RaKa, 330 lpp.
31. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 159 lpp.
32. Špona, A. (2004). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: Raka, 190 lpp.
33. Veics, V. (1998). *Uzvedības kultūra saskarsmē*. Rīga: RaKa, 190 lpp.
34. Vigotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: Eve 391.lpp
35. Vorobjovs, A. (2002). *Sociālā psiholoģija*, Rīgā: Izglītības soli, 340 lpp.
36. Zariņš, D. (2003). *Mūzikas pedagoģijas pamati*. Rīga: RaKa, 199 lpp.

37. Zelmenis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: RaKa, 291 lpp.
38. Žeigurs, A. (1993). *Kā veicināt bērna prāta spējas*. Rīga: Igo&Co, 23 lpp.
39. Žogla, I. (2001). *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga, RaKa, 275 lpp.
40. Žukovs, L. (1997). *Ievads pedagoģijā*. Rīga: RaKa, 234 lpp.
41. (2000). *Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne, 300 lpp.
42. Кон, И. С. (1980). *Психология старшеклассника*. Москва: Просветления, 192 с.
43. Рогов, Е. И. (1996). *Настольная книга практического психолога в образовании*. Москва: ВЛАДОСб, 202 с.
44. Петрушин, В. И. (1997). *Музыкальная психология*, 2-е изд. испр. и доп. Москва: ГИЦ ВЛАДОС, 384 с.
45. Подуровский, В. М. Сулова, Н. В. (2001). *Психологическая коррекция музыкально-педагогической деятельности*. Москва: ВЛАДОСб, 320 с.

Pielikumi

1. pielikums. Aptaujas anketa skolēniem

“Saskarsmes prasmju veidošanās 5 -9 klašu korī.”

Aptauja 5.-9. klašu kora dalībniekiem.

Aptauja ir veidota bakalaura darba izstrādei.
Savas atbildes, lūdzu, atzīmējiet apvelkot vai ievēlot krustiņu.

Kāds ir Tavs vecums ? _____ Kāds ir Tavs dzimums? meitene zēns

Cik ilgi dziedī skolas korī? 1 gadu 2 gadus 3 gadus vairāk kā 3 gadus.

1. Vai, tavuprāt, koris ir draudzīgs kolektīvs?

Jā Nē Nezinu

2. Vai Tu kora mēģinājuma pauzēs, vai pirms un pēc kora mēģinājumiem, sarunājies ar klasesbiedriem?

Jā Nē - kāpēc ? _____

3. Vai Tu mēdz sarunājies arī ar citiem kora dalībniekiem?

Jā Nē - kāpēc? _____

4. Kādus tematus Jūs visbiežāk pārspriežat?

5. Vai Tu korī esi ieguvis/ieguvusi jaunus draugus?

Jā Nē

6. Vai Tev ir viegli sadraudzēties ar citu klašu skolēniem?

Jā Nē

7. Vai Tev ir gadījies sastrīdēties ar kādu kora dziedātāju?

Jā Nē

8. Kā Tu atrisināji šo strīdu (atbildiet ja 12. jautājumā ir atbilde "Jā")?

Paši salīgām mieru Palīdzēja kora diriģents

Palīdzēja kora dziedātāji Palīdzēja vecāki

9. Vai korī Tevi ir apvainojuši?

Jā Nē

10. Vai korī Tu esi kādu apvainojis?

Jā Nē

11. Tev Tu saprotu diriģenta norādījumu par dziesmas tēlu attēlošanu dziedot?

Jā, saprotu Nē, nesaprotu Daļēji saprotu

12. Vai Tev viegli pašam attēlot dziesmas tēlus pēc diriģenta piemēra?

Jā Nē Reizēm

Paldies par atsaucību!

Aptauja 5.-9. klašu kora dalībnieku klases audzinātājiem.

Aptauja ir veidota bakalaura darba izstrādei.

Kura klase ir Jūsu audzināmā klase? _____

- 1. Vai Jūs uzskatāt, ka skolēnu dalība korī pilnveido skolēnu saskarsmes prasmes?**

Jā Nē - kāpēc?

- 2. Vai korī dziedošie skolēni ir atraisīti saskarsmē ar vienaudžiem mācību procesā, piemēram diskusijās, kolektīvā uzdevumu risināšanā?**

Jā Nē

- 3. Vai salīdzinājumā ar citiem klases skolēniem, korī dziedošie skolēni komunikācijā vairāk izmanto neverbālos saskarsmes līdzekļus?**

Jā Nē

- 4. Kā Jūs raksturotu skolas korī dziedošo skolēnu prasmes risināt konfliktsituācijas?**

- 5. Vaikorīdziedošieskolēnisavstarpējikontaktējasbiežākārcitiemklasesbiedriem?**

Jā Nē

- 6. Vai Jūsprāt izveidojas saskarsme starp klausītājiem un dziedātājiem koncertu laikā?**

Paldies!

GALVOJUMS

Darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, darbā un tā pielikumos dotas atsauces.

Darba autors

Vārds, uzvārds

Paraksts

Datums: _____

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijasdarbs / Bakalauradarbs / Diplomdarbs / Maģistradarbsizstrādāts
(atbilstošopasvītrot)

RPIVA _____

(fakultāte)

Arsavuparakstuapliecinu, kadarbsizstrādātspatstāvīgi.

Darbaautors _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendējударbuaizstāvēšanai.

Darbazinātniskaisvadītājs

(akadēmiskaisamats, zinātniskaisgrāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijasdarbs / Bakalauradarbs / Diplomdarbs / Maģistradarbsaizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20__ .gada _____

sēdē, protokola Nr. _____, vērtējums ____ (_____)

Valstspārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskaisamats, zinātniskaisgrāds, vārds, uzvārds, paraksts)